

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
NA LATA 2012- 2015
DLA MIASTA I GMINY SKARYSZEW**

**ZAŁĄCZNIK DO UCHWAŁY
RADY MIEJSKIEJ w SKARYSZEWIE NR XVII/134/2016**

UZGODNIONO Z:

Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura w Radomiu
opinia z dnia 4 sierpnia 2016 r. znak: DR.5120.9.2016.TG

SPIS TREŚCI

1.Wstęp.....	2
2.Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	3
3.Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	4
4.Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	8
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury.....	9
4.2. Strategiczne cele polityki województwa i powiatu w zakresie opieki nad zabytkami.....	12
4.2.1. Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020.....	12
4.2.2. Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007- 2013.....	15
4.2.3. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.....	16
4.2.4. Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2006-2009.....	17
4.2.5. Strategia zrównoważonego rozwoju Powiatu Radomskiego do 2020r.....	19
4.2.6. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Radomskiego na lata 2007- 2013.....	19
5. Strategiczne cele polityki gminy w zakresie opieki nad zabytkami.....	20
5.1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Skaryszew.....	20
5.2.Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Skaryszew do 2020.....	21
5.3.Plan Odnowy Miejscowości Skaryszew na lata 2008-2015.....	22
5.4.Plan Odnowy Miejscowości Odechów na lata 2010-2017.....	22
5.5. .Plan Odnowy Miejscowości Gębarzów na lata 2012-2017.....	22
6. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa krajobrazu kulturowego Gminy i Miasta Skaryszew.....	22
6.1.Charakterystyka Miasta i Gminy Skaryszew.....	22
6.1.1.Rys historyczny Gminy Skaryszew.....	23
6.1.2.Rozwój układu przestrzennego Skaryszewa.....	24
6.2. Charakterystyka zasobów dziedzictwa kulturowego Miasta i Gminy Skaryszew.....	27
6.2.1. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	29
6.2.1.1 Zabytki nieruchome.....	29
6.2.1.2. Zabytki ruchome.....	32
6.3. Stanowiska archeologiczne.....	33
6.4. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	37
6.5. Dziedzictwo niematerialne.....	37
6.6. Miejsca Pamięci Narodowej.....	38
6.7.Stan zachowania i zagospodarowania zabytków oraz rodzaje zagrożeń.....	40
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń Analiza SWOT.....	41
8. Cele i kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami.....	42
9. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	45
10. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	46
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	47
Opracowania.....	48
Literatura i strony internetowe.....	49
Załącznik nr 1 – Wykaz zweryfikowanej Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Skaryszew	
Załącznik nr 2- Zestawienie stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych (po weryfikacji) z obszaru Miasta i Gminy Skaryszew	

1.WSTĘP

Dziedzictwo kulturowe Miasta i Gminy Skaryszew stanowi istotny element kształtowania świadomości lokalnej (powiatów, gmin). Przyczynia się do rozwoju kulturalnego oraz w pewnej mierze społeczno- gospodarczego całej gminy, a w sposób zdecydowany wpływa na jej wizerunek. Zachowane w dobrym stanie zabytki, zrewaloryzowany układ przestrzenny Miasta Skaryszew, właściwie eksponowane miejsca pamięci narodowej, czyste środowisko naturalne wpisują się obok działań związanych z rozwojem gospodarczym, społecznym w politykę gminy prowadzoną w sposób zrównoważony.

Opracowanie gminnego programu opieki nad zabytkami służy określeniu zasobów zabytkowych gminy tych najcenniejszych i tych o wartościach lokalnych, stanu zachowania i zagospodarowania. Zawiera zakres działań pozwalających wprowadzić skuteczny system ochrony dziedzictwa kulturowego, skutkujący również określeniem zasad współpracy z urzędem konserwatorskim, lokalnymi organizacjami społecznymi oraz zasad komunikacji z lokalną społecznością (mieszkańcami, inwestorami, właścicielami zabytków), która jest głównym odbiorcą programu. Podstawowymi działaniami są zachowanie zabytków, dokumentowanie ich oraz „wypromowanie” poprzez choćby zintegrowanie z ponadlokalną imprezą jaką są „Wstępy”. Trudnym zadaniem, ale niezbędnym do zachowania krajobrazu kulturowego jest rozsądne podejście do zagadnienia układu urbanistycznego i zabudowy małomiasteczkowej z pocz. XX w. miasta Skaryszewa, w tym głównych elementów: rozplanowania, dominanty zespołu kościoła parafialnego, niskiej zabudowy kalenicowej z zachowaniem sieni przejazdowych.

Wypracowanie systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i włączenie go do strategii przestrzennej gminy przyczyni się do jej pełniejszego rozwoju, poprawy jej atrakcyjność i właściwego zarządzania dziedzictwem zgodnie z polskimi i europejskimi standardami konserwatorskimi.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Art. 7, ust. 1, pkt. 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 roku, Nr 142, poz.1591 z późniejszymi zmianami) mówi, że:

zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Natomiast obowiązek sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami nakładają na Gminę przepisy Ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zgodnie z art. 87 ust. 1 w/w Ustawy, Wójt sporządza na okres 4 lat Gminny Program Opieki nad Zabytkami. Gminny Program Opieki nad Zabytkami podlega uchwaleniu przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Po zatwierdzeniu dokument ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu Wójt Gminy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy.

GLÓWNE CELE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI OKREŚLA

ART. 87 UST. 2 W/W USTAWY, TJ.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych oraz opieka nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Deklarację ochrony dziedzictwa narodowego oraz stworzenie warunków upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego zawiera art. 5, art. 6 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471).

Zgodnie z zapisami Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001 r., Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.) art. 7 ust. 1 pkt 9 Gmina realizuje zadania własne mające na celu zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, obejmujących m.in. sprawy kultury w tym, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Głównym aktem prawnym regulującym przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami jest Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.). Zgodnie z art. 3 pkt 1 zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ochronie i opiece, bez względu na stan zachowania, podlegają:

zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami, i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art.5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,

- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury,

Ustawa nakłada na Gminę szereg praw i obowiązków w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, są to m.in.:

- prawo utworzenia przez Radę Gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16).
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz strategii rozwoju gminy (art.18).
- obowiązek prowadzenia przez Wójta gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art.22 ust.4).
- sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego jednostka samorządu terytorialnego posiada tytuł prawny wykonywane w ramach zadań własnych (art.71)
- prawo ubiegania się przez Gminę dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane wykonywane przy zabytku będącego własnością tej jednostki (art. 73)

- prawo udzielania przez Radę Gminy, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art.81)
- sporządzanie przez Wójta i przyjmowanie przez Radę Gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami, z którego co dwa lata Wójt przedstawia sprawozdanie Radzie Gminy (art.87).

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami znajdują się w szeregu obowiązujących ustaw, w tym w:

- 1/ Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2008 r. Nr 25, poz. 150 z późn. zm.)
- 2/ Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.)
- 3/ Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 z późn. zm.)
- 4/ Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)
- 5/ Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.)
- 6/ Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2001 Nr 13, poz 123)

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach regulują przepisy:

- 1/ Ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.)
- 2/ Ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539 z późn. zm.)

Zasady ochrony materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- 1/ Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.)

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

4.1. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

4.1.1. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.

Ochrona i opieka nad zabytkami jest istotnym elementem polityki kulturalnej państwa. W celu stworzenia warunków niezbędnych do jej realizacji Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W dokumencie tym określa się, w szczególności, cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

W 2004 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przyjął harmonogram prac do opracowania Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Za zadanie priorytetowe polityki Państwa w dziedzinie ochrony zabytków uznano stworzenie mechanizmów pozwalających na dostosowanie tej sfery życia do warunków gospodarki rynkowej w celu zapewnienia pełnej ochrony narodowego dorobku kulturowego oraz wskazaniu możliwości zasad funkcjonowania ochrony zabytków w zjednoczonej Europie.

Celem programu jest wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce. W związku z tym stworzono wykładnię porządkową ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich.

- Zasada *Primum non nocere*,
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- Zasady niezbędnej ingerencji (powstrzymanie się od działań niekoniecznych),
- Zasady , zgodnie z którą usuwać należy to i tylko to co na oryginał działa niszcząco,
- Zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
- Zasada odwracalności metod i materiałów,
- Zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W trakcie prac nad programem przyjęto poniżej podane tezy dotyczące jego zakresu:

- Uwarunkowania ochrony i opieki nad zabytkami, ocena stanu zabytków ruchomych i nieruchomych, pomników historii i obiektów wpisanych na listę światowego dziedzictwa, ocena stan służb konserwatorskich, opieki nad zabytkami oraz uregulowań prawnych.

- Działania o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, polityką przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; wypracowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- System finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- Dokumentowanie, monitorowanie i standaryzacja metod działania: dokumentowanie, monitorowanie, ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenie i edukacja, kształcenie specjalistyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpraca międzynarodowa: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca z obszarze Europy Środkowej.

4.1.2. NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 została przyjęta przez Rząd RP 21 września 2004 r., jego przedłużenie czyli „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020” przyjęto w 2005 roku. Powyższe dokumenty służą wdrożeniu Narodowego Programu Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego.”

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013, obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia związane z funkcjonowaniem kultury. W ramach prac nad Dokumentem określono nową misję, którą w ramach przedstawionych założeń do strategii, wypełniać powinny instytucje zarządzające, pośredniczące, finansujące, współpracujące oraz wnioskodawcy.

Misją tą jest: Zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Omawiany dokument wśród najważniejszych celów strategicznych państwa w zakresie ochrony zabytków wymienia:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,

- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej,
- ograniczenie uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie

Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały określone następująco:

- Państwo powinno realizować zadania z zakresu kultury poprzez działania Ministra Kultury oraz działania jednostek samorządu terytorialnego.
- Wydatki publiczne na kulturę w Polsce powinny wzrosnąć.
- Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm's length oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.
- Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury.
- Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach.
- Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.
- Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.
- Unowocześnienie procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych.

- Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.
- Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych, wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.
- Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są:
 - a) promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
 - b) ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
 - c) rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
 - d) wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
 - e) stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.
- Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.
- Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).

- W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu i instytucji kultury powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

- Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i zostanie przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków. Integralną częścią strategii są narodowe programy kultury: „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki”, „Rozwój instytucji artystycznych na lata 2004-2013”, „Wspieranie debiutów i rozwój szkół artystycznych Maestria na lata 2004-2013” oraz „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”.

4.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI WOJEWÓDZTWA I POWIATU W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

4.2.1. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO DO ROKU 2020

Strategia rozwoju województwa, stanowi główne narzędzie polityki regionalnej wytycza kierunki i cele działań podejmowanych przez władze województwa, a ich zakres w istotny sposób determinuje procesy rozwojowe regionu. Jest też ważnym punktem odniesienia dla powstających na poziomie województwa dokumentów programowych i planistycznych, w tym regionalnego programu operacyjnego, strategii sektorowych, programów, planów i działań.

Dotychczasowa Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego, została uchwalona w 2001 roku. Aktualizacji dokumentu dokonano w dniu 29.05.2006 r. Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego wyznacza perspektywę rozwoju regionu do 2020 r.

Dążenia i aspiracje władz województwa określa misja strategiczna:

„Mazowsze jako najbardziej rozwinięty gospodarczo region w Polsce podejmuje uczestnictwo w rywalizacji z innymi rozwiniętymi regionami, poprzez eliminowanie dysproporcji rozwojowych, rozwój nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy oraz zapewnienie mieszkańcom Mazowsza optymalnych warunków do rozwoju jednostki, rodziny, jak i całej społeczności, przy jednoczesnym zachowaniu spójnego i zrównoważonego rozwoju.” Uszczegółowienie jej istoty zawierają poszczególne cele Strategii, wyznaczające najistotniejsze kierunki działań.

Zamierzeniami Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego w zakresie kultury i turystyki są promocja i zwiększanie atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionu a także kreowanie i promocja jego produktu.

Celem działań promocyjnych jest budowanie trwałego i stabilnego wizerunku Mazowsza, którego dynamiczny rozwój oparty jest na wysokich walorach kulturowych materialnych i niematerialnych oraz przyrodniczych. Wymiernym efektem prowadzonej promocji będzie, zwiększenie wartości turystycznych regionu oraz aktywizacja obszarów wiejskich.

W tym celu podjęte zostaną następujące działania:

- wzmocnienie dotychczasowych kierunków działań samorządu propagujących zasoby dziedzictwa kulturowego oraz rozwój kultury w regionie,
- rewitalizacja zespołów zabytkowych i wykorzystanie ich do rozwoju funkcji turystycznych,
- wsparcie tworzenia lokalnych parków kulturowo-historycznych wokół istniejących zabytków architektury umożliwiających rozwój funkcji turystycznych,
- rozwój sieci szlaków turystycznych w obrębie województwa mazowieckiego, w tym sieci dróg o znaczeniu turystycznym, szlaków i ścieżek rowerowych oraz ich włączenie do sieci w sąsiednich województwach,

Główne zamierzenia strategiczne dotyczące turystyki i kultury obejmują:

- promowanie turystyki i sportów wodnych poprzez wyznaczanie i utrzymanie szlaków wodnych, rozwój żeglugi rzecznej oraz zaplecza towarzyszącego np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej,
- rozwijanie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej,

- utworzenie, we współpracy z samorządami lokalnymi, regionalnej sieci obsługi ruchu turystycznego, dostarczającej autoryzowanej oferty turystyczno-wypoczynkowej dla różnych segmentów rynku turystyki i wypoczynku w regionie,
- tworzenie dogodnych warunków do rozwoju kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi oraz ich promocja,
- promocja wartości turystycznych regionu przy użyciu reklamy i upowszechniania wiedzy we współpracy z organizatorami turystyki,
- promowanie bogactwa Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, unikalnych tradycji: kurpiowskich, łowickich, podlaskich, kołbielskich oraz innych, czemu służyć będą organizowane wystawy twórczości regionalnej,
- wspieranie inicjatyw mających na celu promocję działalności sprzyjającej integracji Mazowsza, jako regionu o bogatej historii, wartościach przyrodniczych i wyrazistej tożsamości,
- wspieranie działalności Biura Przedstawicielskiego Województwa Mazowieckiego w Brukseli, które umożliwi efektywną promocję Mazowsza w Unii Europejskiej.
- zorganizowanie Regionalnej Organizacji Turystycznej oraz lokalnych organizacji turystycznych;
- powołanie Centrum Folklorystycznego skupiającego najciekawsze i unikalne wytwory kultur regionalnych,
- wydawanie publikacji promocyjnych oraz kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w mediach

Kształtowanie tożsamości regionu oraz kreowanie i promocja jego produktu regionalnego, w założeniach strategii przyczyni się do budowania i wzmocnienia tożsamości, atrakcyjności i promocji regionu w wymiarze krajowym i europejskim.

W związku z tym zostaną podjęte następujące działania polegające na:

- utworzenie instytucjonalnych ram, np. za pomocą regionalnego systemu certyfikacji, dla wspierania rozwoju marek regionalnych (np. tradycyjnych produktów żywnościowych czy produktów turystycznych),
- wspieraniu organizacji i stowarzyszeń regionalnych i lokalnych, które nie tylko kultywują wartości tradycyjne, ale również kreują aktywne postawy społeczne, lokalny patriotyzm, a także integrują społeczności lokalne w dostosowywaniu się do nowych warunków społeczno-gospodarczych,

- ochronie i promocji, którymi powinny zostać objęte zespoły urbanistyczne i dziedzictwo drewniane (w tym miejscowości o charakterystycznej unikalnej drewnianej zabudowie letniskowej położonej wzdłuż tzw. linii otwockiej), cenne krajobrazy kulturowe wsi i małych miast,
- promocji unikalnych zabytków architektury, miejsc pamięci narodowej oraz zamieszkania i pobytu wielkich twórców identyfikujących się z regionem,
- wspieraniu rozwoju dziedzin nauki, w tym humanistycznych, mających istotny wpływ na zachowanie i popularyzację dziedzictwa kulturowo-historycznego Mazowsza,
- kreowaniu regionalnych ośrodków tożsamości kulturowej,
- pielęgnowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji i zwyczajów, znajomości historii regionu,
- wprowadzeniu zintegrowanego systemu informacji kulturalnej, promującego dziedzictwo kulturowe i tradycję, funkcjonującego jako portal internetowy, dzięki któremu podawane będą informacje o wydarzeniach kulturalnych, wystawach, targach regionalnych, krajowych i zagranicznych promujących Mazowsze,
- promocji odrębności historyczno-kulturowej Mazowsza, nurtów kultury ludowej i wysokiej, dążąc do zahamowania pogłębiającej się dysproporcji między nimi poprzez aktywne wsparcie ośrodków i środowisk lokalnych, a także poprawę dostępu do kultury skupionej w Warszawie dla ludności spoza stolicy,
- organizowaniu okolicznościowych i stałych imprez lokalnych (targów, festiwali, konkursów),
- podjęciu szerszych działań promocyjnych wśród regionów polskich i europejskich,
- prezentowaniu szerokiej oferty związanej z kulturą regionu (obrzędy, rękodzieło, tradycje, kapele i zespoły folklorystyczne) oraz opracowanie katalogu ofert produktów regionalnych,
- ekspozycji regionalnych produktów ekologicznych i turystycznych, uwzględniających lokalne tradycje (przykładowo palmy kurpiowskie, wycinanki kołbielskie, czy strój łowicki), związanych z krajobrazem (wierzba, bocian) lub kulturą (Chopin i Żelazowa Wola),
- upowszechnianiu wiedzy o regionie poprzez organizowanie seminariów, debat, dyskusji oraz imprez

4.2.2. REGIONALNY PROGRAM OPERACYJNY WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO NA LATA 2007- 2013.

W dokumencie tym zwrócono uwagę na powiązanie dziedzictwa kulturowego z turystyką oraz nowoczesnymi mediami, które mogą pomóc w rozwoju turystyki

Kulturowej (tworzenie szlaków turystycznych w oparciu o zrewitalizowane zabytki, tworzenie baz informacji internetowej, centrów informacji turystycznej.

Priorytet VI: Wykorzystanie walorów naturalnych i kulturowych dla rozwoju turystyki i rekreacji.

Cel główny: Wzrost znaczenia turystyki jako czynnika stymulującego rozwój społeczno-gospodarczy regionu.

Cel szczegółowy:

- poprawa oferty kulturalnej i wzrost dostępności kultury.
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego.
- rozwój infrastruktury kulturalnej.

4.2.3. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA MAZOWIECKIEGO.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa stanowi podstawowy dokument wyznaczający cele i kierunki rozwoju regionu w układzie przestrzennym. Dokument zawiera uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne rozwoju województwa mazowieckiego, cele oraz kierunki zagospodarowania przestrzennego, w tym inwestycje celu publicznego o charakterze ponadregionalnym. Aktualnie obowiązujący plan zagospodarowania przestrzennego przyjęty został uchwałą Sejmiku Województwa Mazowieckiego w dniu 7 czerwca 2004r.

Plan zagospodarowania przestrzennego stanowi wykładnię polityki przestrzennej województwa. Podstawowym celem tej polityki jest stworzenie warunków do osiągnięcia spójności terytorialnej oraz trwałego i zrównoważonego rozwoju poprawy życia oraz zwiększenia konkurencyjności regionu.

Głównym celem planu jest określenie polityki przestrzennej Mazowsza polegającej na ustaleniu zasad organizacji struktury przestrzennej województwa w zakresie: podstawowych elementów sieci osadniczej, rozmieszczenia infrastruktury technicznej i społecznej, wymagań dotyczących ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego.

Celem polityki planu w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego jest kształtowanie tożsamości kulturowej Mazowsza. Polityka ta jest adresowana przede wszystkim do rejonów miast i miejscowości charakteryzujących się najcenniejszymi układami urbanistycznymi, wartościami krajobrazowymi, tradycją historyczną i zabytkowymi obiektami architektonicznymi.

Efektem tej polityki jest postulat objęcia ochroną prawną cennych krajobrazów kulturowych; krajobrazu kulturowego wsi i małych miast; zespołów budownictwa drewnianego; ośrodki tożsamości regionu; układów ruralistycznych i urbanistycznych; miejsc pamięci narodowej.

W sferze kultury niematerialnej polityka województwa będzie realizowana przez: propagowanie wiedzy o regionie i małych ojczyznach; pielęgnowanie odrębności kulturowej i wspieranie tożsamości ludowej; promowanie walorów kulturowych regionu oraz regionalnego folkloru poprzez różne formy organizacji imprez folklorystyczno-kulturowych oraz informowanie w mediach i wydawnictwach docierających do szerokiej rzeszy odbiorców; edukację w zakresie historii regionu i jego tożsamości kulturowej; wykorzystanie nowoczesnych technologii do zwiększenia możliwości edukacyjnych zapoznania się z dorobkiem kultury regionalnej i spuścizny kulturowej

4.2.4. WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2012-2015.

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 opracował Zespół powołany przez Marszałka Województwa Mazowieckiego Zarządzeniami nr 43/11 i 98/11. Dokument został przyjęty przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 42/12 z dnia 12.03.2012 r.

Założeniem strategicznym programu jest: **Zachowanie regionalnej przestrzeni kulturowej i kultywowanie tradycji jako podstawa budowania tożsamości kulturowej regionu i kształtowania postaw społecznych w sferze opieki nad zabytkami oraz wykorzystania dziedzictwa dla rozwoju regionu**

W ramach programu określono cztery cele operacyjne, oraz szereg konkretnych zadań przypisanych poszczególnym działaniom.

Cele operacyjne i kierunki działań:

1/ Ochrona i zachowanie materialnego i niematerialnego dziedzictwa regionu,

-ochrona zabytków ruchomych,

- ochrona zabytków nieruchomych,

- ochrona zabytków archeologicznych,

- ochrona, dokumentacja i popularyzacja zasobów o szczególnej wartości decydujących o specyfice regionu (najcenniejszych i charakterystycznych),

- ochrona i kreowanie krajobrazów kulturowych zachowujących tożsamość kulturową i walory krajobrazowe, w tym komponowanych ciągów zieleni,

- kształtowanie i ochrona przestrzeni historycznych miast i wsi.
- rewitalizacja historycznych ośrodków życia kulturalnego.
- pielęgnowanie tradycji i lokalnego folkloru w powiązaniu z zasobami dziedzictwa materialnego

- popularyzacja i zwiększanie dostępności do zasobów dziedzictwa

2/ kształtowanie tożsamości regionalnej.

- utrwalanie i kształtowanie świadomości mieszkańców o historii i zasobach dziedzictwa kulturowego, w tym regionalnego i lokalnego oraz budowanie i pielęgnowanie wrażliwości na bogactwo przestrzeni kulturowej.

- kształtowanie regionalnej dumy w oparciu o zabytki architektury i budownictwa, krajobraz kulturowy, wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych osób.

- wykorzystanie pamięci historycznej i zasobów dziedzictwa do integracji mieszkańców i stymulowania rozwoju - tworzenie przestrzennych ciągów inicjatyw.

- kreowanie ośrodków budowania tożsamości kulturowej regionu (w ramach pasm turystyczno-kulturowych oraz wskazanych w PZPWM).

- promocja walorów kulturowych regionu.

3/ wzrost społecznej akceptacji dla zasobów dziedzictwa kulturowego regionu.

- stymulowanie działań służących ochronie obiektów zabytkowych i promowanie najlepszych przykładów takich działań

- Edukacja społeczeństwa w zakresie praw i obowiązków dotyczących opieki nad zabytkami.

- stymulowanie i intensyfikacja współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i pozarządowym w działaniach na rzecz edukacji, promocji, podniesienia świadomości o zasobach i potrzebie zachowania dziedzictwa regionu

4/ efektywne zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego regionu oraz kreowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- wspieranie podmiotów posiadających w swoich zasobach znaczną liczbę zabytków w działaniach służących efektywnemu zarządzaniu obiektami zabytkowymi

- stymulowanie wykorzystania dziedzictwa kulturowego w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego

- kształtowanie pasm turystyczno-kulturowych.

- kreowanie produktów turystyki kulturowej w parciu o tradycje historyczne

- wykorzystanie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju lokalnego i regionalnego poprzez organizację wydarzeń kulturalno-historycznych w miejscach zabytkowych
- adaptacja obiektów zabytkowych dla współczesnych funkcji kulturalnych, turystycznych i edukacyjnych.
- propagowanie korzyści płynących z wykorzystania dziedzictwa i krajobrazu kulturowego dla rozwoju regionalnego i lokalnego.

4.2.5 STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU POWIATU RADOMSKIEGO DO 2020 R.

W dokumencie tym wymienia się obok walorów gospodarczych, dot. położenia geograficznego oraz warunków inwestycyjnych, również walory dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Wskazuje się na wiele zabytków: pałaców, dworów, kościołów i innych. Natomiast słabą stroną w tym zakresie jest niski poziom informacji turystycznej, uwzględniającej ciekawe miejsca w powiecie radomskim. Została określona główna misja rozwoju powiatu:

Powiat radomski to obszar zrównoważonego rozwoju, zapewniający stałą poprawę jakości życia mieszkańców, chroniący zasoby środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego, wspierający dalszy rozwój funkcji osadniczej, gospodarczej i turystyczno-rekreacyjnej. Jednym z celów operacyjnych jest poprawa infrastruktury turystycznej: w tym rewitalizacja obiektów i zespołów zabytkowych oraz lokalnych pomników historii.

4.2.6. PLAN ROZWOJU LOKALNEGO POWIATU RADOMSKIEGO 2007-2013.

Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Radomskiego zatwierdzony w 2007 r. ukazuje aktualną sytuację powiatu radomskiego w zakresie środowiska naturalnego, zagospodarowania przestrzennego, gospodarki, sfery społecznej oraz dziedzictwa kulturowego. Omawia główne zadania stojące przed samorządem ustala ich hierarchię, omawia rodzaje inwestycji i rozwiązań oraz źródła ich finansowania.

Opracowanie ma posłużyć możliwie szerokiemu i kompleksowemu rozpoznaniu obecnego stanu rozwoju, wyodrębnieniu uwarunkowań sprzyjających rozwojowi, bądź też rozwój ograniczających, określeniu mocnych i słabych stron powiatu.

Wśród problemów występujących na obszarze dziedzictwa kulturowego dokument wymienia m.in. niedoinwestowanie w obiekty kulturowe oraz brak spójnego, regionalnego systemu obszarów chronionych.

Warunkami sprzyjającymi poprawie sytuacji w powiecie są m.in. promowanie walorów turystycznych krajobrazowych, zabytkowych i historycznych oraz wyznaczenie terenów na działalność turystyczną

5. STRATEGICZNE CELE POLITYKI GMINY W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI

5.1. STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA MIASTA I GMINY SKARYSZEW, 1999/2000 r.

Dokument szczegółowo określa zasoby zabytkowe występujące na terenie gminy: obejmujące zabytki rejestrowe, zabytki techniki, cmentarze, kapliczki, układ przestrzenny Skaryszewa oraz stanowiska archeologiczne. Przedstawia też etapy rozwoju przestrzennego miasta Skaryszew: 1 etap- Skaryszew przedlokacyjny, 2 etap- od 1264 do 1809 r., 3 etap, XIX w., 4 etap- przebudowa miasta w 1 poł. XX w., 5 etap- zmiany struktury przestrzennej po zakończeniu II wojny światowej.

W kierunkach ochrony środowiska kulturowego określono:

- ochronę krajobrazu kulturowego zespołów sakralnych, parków wiejskich,, miejsc pamięci narodowej, jak również harmonijne wpisywanie się w ten krajobraz z nową zabudową.
- współdziałanie władz samorządowych gminy oraz osób fizycznych i podmiotów gospodarczych w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, ochrony zabytków i kształtowania nowej zabudowy.
- utrzymywanie we właściwym stanie przez właścicieli i użytkowników obiektów kultury objętych ochroną prawną.
- wykonywanie, w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi, wszelkich prac i robót w obiektach określonych decyzjami lub innymi dokumentami służb konserwatorskich jako zabytkowe.
- wykonywanie wszelkich prac ziemnych prowadzonych w rejonie określonych stanowisk archeologicznych w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi. W przypadku odkrycia przedmiotu posiadającego cechy zabytku wskazane jest zabezpieczenie terenu oraz poinformowanie Burmistrza i służb Konserwatora Zabytków.

- dbałość przez organy gminy o dobra kultury w obszarze gminy, podejmowanie działań ochronnych i zabezpieczających przed zniszczeniem obiektów zabytkowych w nagłych przypadkach oraz informowanie o takich przypadkach służb Konserwatora Zabytków.

Postulowane objęcie ochroną konserwatorską układu przestrzennego Skaryszewa, w tym zasady zagospodarowania na terenie w/w układu:

- zachowanie elementów krystalizujących kompozycję centralnego układu urbanistycznego miasta poprzez utrzymanie historycznej sieci ulic wraz z zabudową w formie zwartych pierzei kwartałów z kalenicowym układem dachów dwuspadowych o nachyleniu około 30 stopni.

- dopuszczenie do wymiany obecnej zabudowy parterowej w gabarycie dwóch kondygnacji. Celowe jest utrzymywanie bram przejazdowych w zabudowie zwartej.

- nawiązywanie w proporcjach, formach i detalach architektonicznych do rozwiązań stosowanych w istniejących budynkach o charakterze zabytkowym poprzez stosowanie m.in. gzymsów między piętrowych i wieńczących, otworów obramowanych paskami o wertykalnym układzie z łukami odcinkowymi, o drobnych podziałach stolarki i elewacji tynkowanych.

Określono szanse:

- ukształtowana przestrzeń kulturowa miasta z zachowanym „zabytkowym układem urbanistycznym”, o unikalnych wartościach, postulowanym do objęcia strefą ścisłej ochrony konserwatorskiej

5.2. STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU MIASTA I GMINY SKARYSZEW DO 2020 R.

Występowanie zabytków na terenie miasta i gminy uznano w analizie SWOT za mocną stronę. Natomiast brak środków finansowych na ich rewaloryzację powoduje brak właściwego wykorzystania istniejących zasobów. Niestety w dokumencie brakuje wskazania działań mających na celu lepsze gospodarowanie zasobami zabytkowymi, pozyskiwanie funduszy na realizację prac przy zabytkach czy rewaloryzację elementów krajobrazu kulturowego gminy. Jedynie w jednym z kierunków działań zwrócono uwagę na potrzebę rewitalizacji obszaru gminy w powiązaniu z turystyką i rekreacją „Promocja walorów turystycznych, rekreacyjno-wypoczynkowych w powiązaniu z rewitalizacją obszaru Gminy. Utworzenie spójnego systemu informacji turystycznej (wspólnie z przedsiębiorcami)”.

5.3. PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI SKARYSZEW NA LATA 2008- 2015.

Dokument wymienia najważniejsze obiekty zabytkowe w Skaryszewie. Wskazuje również na wartości jakie posiada krajobraz kulturowy miasta Skaryszew z jego historycznie ukształtowanym układem i zabudową. W analizie SWOT zwrócono uwagę na duże wartości zabytkowe rynku skaryszewskiego.

PRIORYTET 2. Rozwój turystyki i wypoczynku oparty o zasoby przyrodnicze oraz dziedzictwo kulturowe miasta Skaryszew

Cel 1. Rozwój zaplecza turystyczno – rekreacyjnego w Skaryszewie

Zadania:

- Odnowa obiektów zabytkowych,
- Rewitalizacja rynku w Skaryszewie poprzez utworzenie w nim miejsc parkingowych oraz zagospodarowanie w sposób charakterystyczny dla miasta „WSTĘPÓW”.

5.4. PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI ODECHÓW NA LATA 2010- 2017.

Dokument wymienia obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie miejscowości: kościół parafialny p.w. Zwiastowania NMP oraz późnogotycka ceglana kapliczka. Oba zabytki wpisane są do rejestru zabytków. W w/w kościele znajduje się zabytkowe wyposażenie. Jednym z zadań priorytetowych jest konserwacja pomników historycznych, przede wszystkim kapliczki z XV w

5.5. PLAN ODNOWY MIEJSCOWOŚCI GĘBARZÓW NA LATA 2012- 2017.

Obiektem zabytkowym jest park dworski z przełomu XIX i XX w., na terenie którego znajduje się figura Jana Nepomucena z końca XIX w. Uznano park i figurę za istotny element zasobów zabytkowych i kulturowych miejscowości. Jednym z zadań określonych w dokumencie jest zachowanie zabytków i miejsc pamięci (w tym figurę św. Jana Nepomucena).

6. CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW I ANALIZA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY SKARYSZEW

6.1.CHARAKTERYSTYKA MIASTA i GMINY SKARYSZEW

Miasto i gmina Skaryszew położona jest w południowej części województwa mazowieckiego w powiecie radomskim. Sąsiaduje z gminami: Gózd, Iłża, Kazanów, Kowala, Radom, Tczów, Wierzbica.

Przez obszar gminy przebiega droga krajowa nr 9 Radom-Rzeszów zapewniająca zewnętrzne połączenie gminy w kierunku północ- południe do przejścia granicznego w Barwinku – długość drogi na terenie gminy 14,8 km. Teren gminy składa się z 34 sołectw natomiast jej powierzchnia ma obszar 171,41 km kwadratowych. Użytki rolne stanowią 77 % , lasy 17 % powierzchni ogólnej gminy. Gmina ma charakter typowo rolniczy, a miasto pełni w niej funkcję skoncentrowanego budownictwa mieszkaniowego, jak też funkcję usługową w zakresie obsługi rolnictwa, komunikacji i transportu.

Na terytorium gminy występuje Obszar Krajobrazu Chronionego znany pod nazwą „Iłża-Makowiec”. Obszar ten odznacza się bardzo dużymi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi, na które składają się niezwykle cenne pod kątem biocenotycznym kompleksy leśne, swobodnie rozproszone zadrzewienia, malownicza dolina rzeki Modrzejowica ze stawami , oczkami wodnymi i ciekami oraz rozległymi połaciami łąk.

Teren gminy znajduje się w dorzeczu rzek: Iłżanki i Radomki, odwadnianych przez mniejsze rzeczki przepływające przez obszar gminy takie jak: Modrzejowica, Kobylanka i Mucha oraz wiele bezimiennych cieków i rowów melioracyjnych.

6.1.1.ZARYS HISTORII GMINY

W okresie wczesnego średniowiecza teren gminy Skaryszew zlokalizowany był na pograniczu sandomiersko- mazowieckim. Pierwsze potwierdzone wzmianki źródłowe dotyczące samej miejscowości, związane są z rokiem 1198. W dokumencie przedstawiającym dzieje fundacji klasztoru Bożogrobców w Miechowie oraz jego uposażeń w Polsce. Odnotowano, iż komes Radosław Odrowąż prawdopodobnie w 1167 r., przekazuje Skaryszew wraz z modrzewiowym kościołem, karczmą i targiem na własność klasztorowi miechowskiemu. W II połowie XII w. za sprawą immunitetu Kazimierza Sprawiedliwego miejscowość urasta do rangi osady targowej, co daje początek do powstania pierwszej gminy miejskiej, której poświadczenie istnienia przekazują dokumenty z roku 1228 i 1230. W XIII w. włości skaryszewskie są słynnym ośrodkiem gospodarczo-administracyjnym doby piastowskiej, gnębionym niestety przez najazdy tatarskie w latach 1241 i 1260. W 1264 r. książę małopolsko-sandomierski Bolesław V Wstydlivy nadaje Skaryszewowi przywilej lokacyjny na prawie średzkim. W 1354 r. Kazimierz Wielki ponownie lokuje miasto, wydając przy tym liczne przywileje obejmujące głównie posiadłości zakonne, w tym dobra należące do zakonu bożogrobców miechowickich.

W 1433 r. król Władysław Jagiełło potwierdza wcześniej wydane przywileje. Ponadto nadaje dla miasta prawo odbywania targów w każdy czwartek i dwa jarmarki. W tym także targów końskich, które przetrwały swą tradycją do czasów dzisiejszych. Przytaczając historię gminy, godnym odnotowania jest wzniesienie w latach 1459-1460 gotyckiego murowanego kościoła w Odechowie z fundacji Jana Długosza. Natomiast w 1573 r. nadanie wspomnianej miejscowości praw miejskich z fundacji Andrzeja Ciołka.

W 1 połowie XVII w. w Skaryszewie zostaje wybudowany ratusz (1618) i szpital (1629) uzupełniając w ten sposób typową zabudowę urbanistyczną ówczesnych miasteczek. W okresie „potopu szwedzkiego”, miejscowość zostaje splądrowana i spalona przez wojska Karola X Gustawa. W latach 70 XVII w. następuje kolejny pożar, który negatywnie wpływa na dalszy rozwój gospodarczy miasta jak i całej okolicy. W 1701 r. zostaje ukończona budowa nowego, murowanego kościoła, który staje się charakterystyczną budowlą kształtującą dominantę widokową miasta. W 1795 r. tereny dzisiejszej gminy dostają się pod zwierzchność terytorialną zaboru austriackiego. W 1809 r. Skaryszew znajduje się w Księstwie Warszawskim, a od 1815 r. wchodzi w granice Królestwa Kongresowego. Od 1837 r. administracyjnie podlega guberni radomskiej i jest siedzibą władz gminy Bogusławice. W 1869 roku w ramach represji po powstaniu styczniowym Skaryszew traci prawa miejskie. Od 1870 r. dawna gmina Bogusławice przyjmuje nazwę gmina Skaryszów. W końcu lat 80-tych XIX w. w miejscowości wybucha duży pożar, który niszczy większość drewnianej zabudowy. Z ogniowej pożogi udaje się tylko uratować budowle kościelną oraz kilka zabudowań mieszkalnych. Po pożarowych zniszczeniach większość mieszkańców odbudowuje swe domostwa już z materiału ceglanego.

W 1922 r. Skaryszew odzyskuje prawa miejskie stając się popularnym ośrodkiem rzemieślniczo-usługowo-handlowym. W latach 1945-1975 r. Skaryszew wchodzi w skład województwa kieleckiego. Natomiast od 28 maja 1975 r. po reformie administracyjnej znajduje się w województwie radomskim. Od 1999 r. gmina i miasto Skaryszew należy administracyjnie do powiatu radomskiego w województwie mazowieckim.

6.1.2.ROZWÓJ UKŁADU PRZESTRZENNEGO SKARYSZEWA

Osadnictwo w rejonie Skaryszewa sięga starszej epoki kamienia, na co wskazują znaleziska archeologiczne. Jednakże wiadomo już z pewnością, że w XI w. istniała osada rolnicza na terenie dzisiejszego miasta, nad rzeką Kobylanką otoczona puszczą.

Znajdowała się na trasie wędrówek osadniczo- handlowych z Małopolski na tereny Mazowsza. Kiedy ziemie te zostały włączone do państwa pierwszych Piastów Skaryszew prawdopodobnie był już znacznym ośrodkiem osadniczym, jednakże nie posiadał funkcji obronnych. W tym czasie Skaryszew był osadą otwartą o charakterze wiejskim, a od pocz. XII w. również targowym. W 2 poł. XIII w. Skaryszew posiadał tzw. wolność targową- jedno z najstarszych praw typu lokacyjnego z własnym ośrodkiem sądowniczo-administracyjnym. Przy osadzie targowej został wzniesiony kościół i dom klasztorny. Rozplanowanie przedlokacyjnego Skaryszewa dotyczyło części dzisiejszego śródmieścia z rynkiem, a centrum osady stanowił podłużny plac (owalnica). Drewniany kościół usytuowany był w południowo- wschodniej części osady. Grodzisko z drewnianymi zabudowaniami (XIII w.) znajdowało się na północny- wschód od kościoła przy rzece. Teren wcześniejszej osady zlokalizowany był na północ od osady targowej. Dominantami założenia był kościół i grodzisko. W takim stanie Skaryszew funkcjonował do 1264 r., kiedy to Bolesław Wstydlivy lokował miasto Skaryszew na prawie średzkim. Lokacja objęła teren istniejącej osady targowej, nie zmieniając istniejącego rozplanowania. W kolejnych wiekach Skaryszew pełnił funkcje handlowo- rolnicze, przy czym od XVI w. szybko rozwijał się handel końmi. Przez Skaryszew przebiegał trakt handlowy małopolsko- litewski. W 1354 r. nastąpiło przeniesienie miasta na prawo magdeburskie, co spowodowało duże zmiany w układzie przestrzennym. Powstał układ urbanistyczny z rynkiem centralnym wyznaczonym na podstawie wcześniejszej sieci drożnej. Rynek usytuowany na wschód od wczesnośredniowiecznej osady targowej przylegał od zachodu do cmentarza przykościelnego kościoła skaryszewskiego. Pierzeja północna w stronę grodziska była otwarta. Cała zabudowa miasta była drewniana (ok. 100 domów) z „drewnianymi ulicami (dwoma lub trzema). Obszar lokacyjny Skaryszewa w XIV w. mógł sięgać ponad 10 ha.

W XVII w. w związku ze zmianą układu komunikacyjnego (tranzyt Łża- Radom) z rynku do traktu radomskiego oraz lokalizacją targowiska końskiego na północ od rynku w pobliżu grodziska zmieniło się rozplanowanie miasta. Podczas potopu Szwedzi spalili zabudowę miasta. W 2 poł. XVII w. utrwaliła się parcelacja działek z nieregularnym blokiem zachodnim i północnym o małych powierzchniach działek. W rynku zbudowano nowy drewniany ratusz w miejsce dawnego wzniesionego w 1618 r. Charakterystyczną cechą rozplanowania przestrzennego XVIII wiecznego miasta była otwartość miasta, brak szachownicowego układu, żywiołowy rozwój związany z samoistnym kształtowaniem się przestrzeni, siecią drożną i tradycjami targowymi. Zabudowa miejska skupiała się w obrębie rynku i bliskim jego sąsiedztwie z podłużnymi prostokątnymi działkami.

Na północy rozciągały się dobra dworskie (wykorzystaniem dawnego gródka), na południu plebańskie. Najważniejsze role w mieście pełniły: wspomniany ratusz (z galerijką lub podcieniami), karczma (z przelotową sienią) usytuowaną przy pierzei zachodniej przy drodze prowadzonej na targowisko końskie oraz kościół parafialny. Zwarta zabudowa miejska składała się z niskich domów ustawionych kalenicowo, jak również szczytowo, z sieniami przejazdowymi. Domy kryte były dachami dwuspadowymi. Wznoszone były często na rzutach w kształcie litery L lub C Taka zabudowa wskazywała na jej zagrodowy charakter. Na charakter miasta miał duży wpływ zapewne właściciel miasta klasztor miechowski. Taki stan utrzymuje się do 1 ćw. XIX w. kiedy to w 1823 r. został opracowany projekt regulacji miasta przez inżyniera wojewódzkiego I. Ebertowskiego. Mimo, że nie został w pełni zrealizowany, jego rozwiązania wywarły znaczny wpływ na ukształtowanie miasta w XIX i XX w.

W 1827 r. zostały sporządzone mapy miasta z pomiarami przez geometrę Wincentego Jarockiego. Z pomiarów wynikało, że obszar zainteresowania miejskiego miał powierzchnię ok. 38 ha. Mimo utraty praw miejskich w 1869 r. Skaryszew rozwijał się demograficznie i gospodarczo. W Skaryszewie pojawili się Żydzi.

Na działania związane z porządkowaniem miejscowości miały wpływ powstała Komisja Miast od 1820 r. przy Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji, a po 1836 r. Sekcja Miast przy Komisji Spraw Wewnętrznych i Duchowych. W zakresie rozbudowy, planowania ulic, handlu miejskiego władze Skaryszewa korzystały z postanowień w/w organów centralnych. W ciągu XIX w. w Skaryszewie powstawało wiele nowych domów i budynków takich jak: cegielnia, jatki, browar. Ulice były brukowane i poszerzane. Choć istniały zakazy (ze względu na pożary) wystawiano nadal domy drewniane. Sporządzony plan Skaryszewa wg Ebertowskiego wskazywał na zmiany przestrzenne i urbanistyczne wobec rozplanowania XVIII- wiecznego. Wszystkie niemal domy ustawione były szczytami do ulic, na planie prostokąta. Tworzyły zwartą zabudowę z odstępami między domami służącymi jako przejazdy. Wszystkie budynki mieszkalne były drewniane. Usytuowanie kościoła i terenów plebańskich i dworskich nie uległy zmianom. Pewnym zmianom uległa sieć drożna z tendencją do prostowania ulic. Po pożarach w 1834 i 1874 r. powstawał nowa zabudowa, przeważnie kalenicowa z sieniami przejazdowymi. Projekt Ebertowskiego został jedynie w części zrealizowany i dotyczył targowiska i jego sąsiedztwa. Inne zmiany wprowadzono zgodnie z zatwierdzonym projektem przez Komisję Spraw Wewnętrznych i Policji:

wyprostowanie pierzei rynku, wyprostowanie i poszerzenie traktu radomskiego.

Regulacje powyższe zmieniły samoistne wielowiekowe rozplanowanie Skaryszewa, ale zachował się zasadniczy. układ przestrzenny.

W 1899 r. pożar strawił zabudowę Skaryszewa. Nowa była już w większości murowana, kalenicowa z sieniami przejazdowymi. W 1 poł. XX w. Skaryszew prężnie się rozwijał, szybciej po odzyskaniu praw miejskich w 1925 r. Wprowadzano zmiany przestrzenne i komunikacyjne na podstawie regulacji XIX- wiecznych. Powstały nowe ulice od strony wschodniej z nowym placem targowym. Zachowała się dawna parcelacja działek. Krajobraz małomiasteczkowy Skaryszewa znany dzisiaj ukształtował się w tym okresie.

Po 1945 r. wybudowano wiele budynków odbiegających gabarytami i formą wśród zabudowy śródmieścia. Dużą zmianą było też przebiecie drogi krajowej przez Skaryszew, wzdłuż pierzei zachodniej rynku. Obecnie największym zagrożeniem dla historycznej zabudowy miasta są działania inwestycyjne z wykorzystaniem technologii, materiałów obcych tradycji budowlanej; budowa obiektów wielkogabarytowych o kilku kondygnacjach, jak również przebudowa istniejących budynków niezgodnie z charakterem historycznej zabudowy małomiasteczkowej.

6.2.CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA I GMINY SKARYSZEW

Krajobraz kulturowy Miasta i Gminy Skaryszew jest typowy dla Mazowsza i regionu radomskiego. Jest to krajobraz rolniczy z kompleksem leśnym na południu gminy. Charakteryzuje się płaskim ukształtowaniem terenu, poprzecinanego rzekami (Modrzewianka, Kobylanka). Głównym elementem krajobrazu jest miasteczko Skaryszew z historycznie (od X w.) ukształtowanym układem urbanistycznym i zachowaną w dużym stopniu zabudową śródmieścia z 1 poł. XX w. w postaci niskich połączonych domów ustawionych kalenicowo do ulicy z sieniami przejazdowymi. Dominantą tego układu jest zespół barokowego kościoła parafialnego p.w. św. Jakuba w Skaryszewie, o dużych wartościach ekspozycyjnych (widoczny z drogi krajowej nr 9 od strony Radomia) z bogatym i cennym wystrojem i wyposażeniem, rynek skaryszewski, zabytkowy XIX-wieczny cmentarz rzymsko- katolicki przy ul. Partyzantów z licznymi (50 zewidencjonowanych obiektów) historycznymi nagrobkami oraz kaplicą cmentarną z 2 poł. XIX w. W Skaryszewie pozostało niewiele śladów po kirkucie powstałym w 1862 r. Znajduje się na terenie nazywanym „za górki”.

Innym istotnym elementem krajobrazu kulturowego gminy jest miejscowość Odechów z dominującym kościołem parafialnym, gdzie zachowała się gotycka architektura (wraz z detalem architektonicznym), wpisana w nowszą świątynię neogotycką. Oprócz kościoła w Odechowie znajduje się ceglana kapliczka słupowa pochodząca być może nawet z XV w. oraz cmentarz rzymsko- katolicki z zabytkowymi nagrobkami. Trzecim najważniejszym elementem jest zespół dworsko- folwarczny w Makowie, gdzie zachował się układ założenia zabytkowego, budynek dworu, budowle dworskie i folwarczne (część w bardzo złym stanie technicznym lub jako ruina) oraz park krajobrazowy. Na terenie gminy występują jeszcze dwa parki w Gębarzowie i Chomętowie, niestety w pierwszym przypadku obiekt jest nieuporządkowany, a w drugim park pozostał w postaci destruktu.

Krajobraz kulturowy gminy cechuje również występowanie licznych kapliczek, w przeważającej części w formie krzyży na cokołach z wnękami na święte figury. Obiekty techniki- budynki przemysłowe na terenie gminy to: dwa młyny murowane w Skaryszewie. Szczególnie budynek młyna przy ul. Żeromskiego 53 odznacza się ciekawą, rzadko spotykaną lokalizacją w pierzei ulicy miasta z zachowanymi elementami.

Dawną drewnianą architekturę (znajdującą się dotychczas w Gminnej Ewidencji Zabytków) z terenu gminy reprezentują jednostkowe obiekty, które zachowały się bez większych przekształceń i w dostatecznym stanie. Są to domy na rzucie prostokąta, o konstrukcji wieńcowej, z widocznymi zakończeniami belek stropowych przykryte dachami dwuspadowymi. Zachowały się też częściowo budynki gospodarcze: drewniane i kamienne (stodoły, oboro- stajnie).

Zweryfikowana gminna ewidencja zabytków nie jest zamknięta i może być zwiększana zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W sumie w Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Skaryszew znajduje się **149** obiektów zabytkowych: kościoły- 2, kaplica- 1, cmentarze- 3, inne budynki sakralne (plebania, ogrodzenie kościoła w Skaryszewie) – 2, krzyże przydrożne- 29, figury – 2, inne kapliczki- 5, dwory, pałace- 1, zabudowa dworska- 6, parki- 3, młyny- 2, budynki mieszkalne- 76, budynki wiejskie (spichlerze, obory, stajnie)- 17.

6.2.1 ZABYTKI OBJĘTE PRAWNYMI FORMAMI OCHRONY

6.2.1.1. ZABYTKI NIERUCHOME

Skaryszew

zespół kościoła p.w. św. Jakuba, nr rej.: 452/A/57 z 28.02.1957 r., 385/A z 21.06.1967 r. oraz 148/A/82 z 15.03.1982r.:

- kościół
- cmentarz przykościelny
- kaplica
- ogrodzenie z bramkami

Obecny kościół barokowy został wzniesiony w latach 1691- 1701, konsekrowany 24 października 1724 r. Odnawiany w 1761 r., 1889 r. i ok. 1920 r. Po 1930 r. wykonano sygnaturkę na kościele. W latach 1949- 52 została dobudowana nowa kaplica oraz zakrystia- za ks. Stefana Walerego Świetlickiego. W tym czasie obok kościoła wzniesiono również salę katechetyczną i kaplicę przedpogrzebową. Po objęciu Parafii przez ks. Bolesława Walendzika przeprowadzono wiele prac remontowych i konserwatorskich w kościele.

Kościół jest orientowany murowany, tynkowany. Nawa jest czteroprzęsłowa, prezbiterium równe nawie szerokością i wysokością, dwuprzęsłowe, zamknięte półkoliście. Od płn. przy prezbiterium zlokalizowana jest dawna zakrystia, od południa nowa zakrystia i nowa kaplica. Od płn. przy nawie znajduje się kaplica na rzucie kwadratu, nakryta kopułą na pendentywach z latarnią. Wewnątrz naroża są opilastrowane. Kopuła jest polichromowana. Od pld. znajduje się kruchta z barokowym szczytem. Elewacje oplastrowane. Występuje detal architektoniczny: trzy portale barokowe z piaskowca. Wnętrze rozczłonkowane pilastrami z belkowaniem. Występują sklepienia kolebkowe z lunetami na gurtach z dekoracją stiukową, chór drewniany.

Cmentarz przykościelny usytuowany na rzucie prostokąta, otoczony murem wzniesionym po 1781 r., staraniem ks. J. Czaplińskiego. Jest ceglany, otynkowany z odcinkowo przesklepionymi wnękami oraz bramkami w narożach od wschodu i kostnicą i składzikiem od zachodu.

Odechów

kościół par. p.w. Zwiastowania NMP, nr rej.: 454/A57 z 28.02.1957 r., 384/A67 z 21.06.1967 r. oraz 93/A/81 z 15.03.1981 r.

W miejsce drewnianego został wybudowany w latach 1459- 60 kościół murowany. Był orientowany, z cegły, nietynkowany i oszkarpowany. Część cokołową wieńczył ceglany fryz ze skośnie kładzionych cegieł; pod dachem wykonany był ceglany, profilowany gzyms. Stromy, trójkątny szczyt zachodniej fasady (ceglany w ciosowej opasce) zdobiło pięć ostrołukowych wnęk. Pod nimi znajdowało się okrągłe okno doświetlające chór muzyczny, a na poziomie terenu – kamienny, ostro-łukowy portal wejścia głównego. Szczyt prezbiterium – niższy i węższy – miał tylko trzy wnęki, a niżej okno zamknięte ostrołukiem. Kościół przykryto dwuspadowym dachem. Składał się z prostokątnej nawy, węższego od niej (i niższego) prezbiterium oraz przybudowanej do jego północnej ściany zakrystii. Wnętrza przykryto stropami. Zakrystię przesklepiono kolebką z lunetami. W latach 1911-13 świątynia została przebudowana w stylu neogotyckim, a autorem projektu był radomsko-warszawski architekt, Zygmunt Słomiński. Wyburzył on wschodnią część nawy i zachodnią część prezbiterium gotyckiego kościółka, *resztę zabytkowej budowli pozostawiając w charakterze transeptu*. Od południa dostawił neogotycki, bazylikowy korpus oraz wieżę, a od północy nowe prezbiterium. Ze starego obiektu wykorzystano także dwa kamienne portale – ostrołukowe, profilowane – przenosząc je do nowego przed-sionka przy zakrystii oraz do wieży.

Gębarzów

park, XIX/XX, nr rej.: 341/A/86 z 10.06.1986 r.

Park podworski w Gębarzewie został założony na przełomie XIX i XX w. Obecnie liczy 3, 5 ha. Zachował się wyraźnie układ parku z alejami. Dominującym drzewem liściastym jest grab pospolity. Licznie występuje też topola bujna. Z ciekawszych gatunków występują: platan, buk czerwony, Najstarsze drzewa mają powyżej 100 lat.

Chomętów

park, XVIII, nr rej.: 755 z 19.12.1957 r.

Park zachowany szczątkowo o powierzchni ok. 2, 7 ha. Został rozparcelowany. Wiele drzew zostało wyciętych.

Maków

zespół dworski i folwarczny, XVIII/XIX, nr rej.: 802/A72 z 28.10.1972 r. oraz 117/A/81 z 07.07.1981 r.:

- dwór
- park
- spichlerz
- lamus
- gorzelnia

Zespół składa się z rozległego parku, budynku dworu z oficyną, dawnej kuchni, stajni oraz lamusa (w ruinie). Na część folwarczną składają się: budynek dawnej gorzelnii, spichlerza i kuźni. Trzecim elementem była dawna kolonia domów robotniczych.

Dominantę stanowi budynek dworu w części dworskiej, a gorzelnia w części folwarcznej. Układ zespołu jest czytelny, zachowały się (spichlerza i gorzelnii w bardzo złym stanie technicznym, a lamusa jako ruiny) główne elementy składowe.

Do 1830 r. wszystkie budynki zespołu wraz z dworem były drewniane. Po wydzierżawieniu w tym roku majątku przez Piotra Chojeckiego wzniesiono budynki murowane. Powstały murowany, klasycyzujący dwór, spichlerz, lamus i browar. Po 1835 r. ogrody dworskie zostały przekształcone w park angielski powiązany kompozycyjnie z dworem. W latach 1860- 1898 rozbudowano dwór, nadano mu cechy neorenesansowe i połączono z sąsiednią oficyną, przekomponowano park oraz wzniesiono gorzelnię. W 1884 r. istniało na terenie zespołu 16 budynków murowanych i 13 drewnianych. Nie zachowały się drewniane budynki robotnicze wybudowane na pocz. XX w.

Obecnie budynek dworu posadowiony na rzucie w kształcie litery L. Od zachodu część pierwotna prostokątna z płytkimi ryzalitami od płn. i płd. Jest parterowy, piętrowy w partii ryzalitowej. Ryzality zwieńczone trójkątnymi szczytami, kryte dachem dwuspadowym. Od wschodu łącznik prostokątny z wieżą piętrową (trzykondygnacyjną) prostokątną, kryte dachami czterospadowymi łączący dwór z parterową oficyną. Elewacje boniowane. Otwory okienne i drzwiowe posiadają dekoracyjne opaski i gzymsy nadokienne. Fryzy wieńczące udekorowane rozetkami. Szczyty ryzalitów udekorowane akroterionami.

Budynek dawnej gorzelni (2 poł. XIX w.) usytuowany jest na płd. zach. od dworu. Został wzniesiony na nieregularnym planie, z cegły, otynkowany. Przykryty dachami dwuspadowymi. Elewacja płd. 5-osiowa z umieszczonym centralnie kolumnowym portykiem zwieńczonym trójkątnym szczytem. Otwory okienne z zach. Strony wysokie ostrołukowe, od wschodu małe ostrołukowe. Obok dworu jest najbardziej reprezentatywnym obiektem założenia.

Spichlerz usytuowany na wschód od gorzelni. został wzniesiony na rzucie prostokąta na kolebkowo sklepionych piwnicach, parterowy z cegły i otynkowany. Od frontu ganek dwukolumnowy z trójkątnym szczytem. Otwory okienne ostrołukowe. Przykryty jest dachem naczółkowym. Obecny park ukształtował się w 2 poł. XIX w. z parku angielskiego z 1 poł. XIX w. i ogrodów dworskich. Park zachował swój układ z główną kompozycją na osi dworu, zachowaną częścią ogrodową i pozostałością parku krajobrazowego. Dominującym gatunkiem jest lipa drobnolistna, która tworzy aleje oraz graby. Są to najstarsze drzewa w parku.

Bujak

Budynek mieszkalno-gospodarczy nr 2, drewn., 1 poł. XIX, nr rej.: 821 z 14.03.1973 r.

Nie istnieje- do skreślenia z rejestru zabytków

6.2.1.2 ZABYTKI RUCHOME

Odechów

Wyposażenie zabytkowe kościoła parafialnego p.w. Zwiastowania NMP - nr rej. 153/B/96 z 29.08.1996 r.

Wpisanych zostało **16** zabytków ruchomych wchodzących w skład wystroju i wyposażenia kościoła. Cenne są detale architektoniczne związane z kościołem gotyckim: trzy portale XV w., fryz ceglany, inskrypcje na elewacji dawnego prezbiterium. Z XV w. pochodzi również zachowana kamienna chrzcielnica z maswerkowym ornamentem. Po za tym w kościele znajdują się cenne XVII/XVIII-wieczne zabytki (płaskorzeźba, „Ukrzyżowanie Chrystusa”, belka z herbami z 1601 r.). Wewnątrz kościoła występują również tablice epitafijne z XIX/XX w.

Kapliczka (gotycka)

nr rej. 17/B/82 z 20.08.1982 r.

Wzniesiona z cegły „palcówki” w formie czworobocznego słupa. W jednej z wnęk zachowała się płaskorzeźba kamienna „Pasja”.

Skaryszew

Wyposażenie zabytkowe kościoła parafialnego p.w. św. Jakuba w Skaryszewie

Nr rej. 117/B/95 z 10.05.1995 r. oraz nr rej. 118/B/95 z 29.05.1995 r.

Kościół w Skaryszewie posiada bogaty wystrój i wyposażenie, na które składa się **135** zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Przede wszystkim wrażenie robi, jednolite pod względem stylowym, wnętrze kościoła. Składają się na to barokowe ołtarze, ambona, stalle- o bogatej snycerce, obrazy ołtarzowe i ścienne, polichromie późnobarokowe, belka łuku tęczowego z grupą Ukrzyżowanie, chór muzyczny, kropielnice, misa chrzcielna.

Zespół ten o dużych wartościach zabytkowych uzupełniają XVIII- wieczne meble kościelne, epitafia (XVIII/XIX),liczne naczynia i szaty liturgiczne. Na uwagę zasługuje bogaty zespół starodruków o wysokich wartościach historycznych.

6.3. STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Gmina Skaryszew pod względem fizjograficznym wchodzi w skład Równiny Radomskiej, która stanowi południową część Niziny Mazowieckiej. Obszar ten posiada charakter silnie zdenudowanej wysoczyzny polodowcowej, w podłożu, której dominują warstwy jurajskie i kredowe. Wysoczyzna rozcięta jest płytkimi dolinami rzek, a także dolinami o okresowym odpływie wód powierzchniowych. Na powierzchni występują zagłębienia wypełnione osadami organicznymi.

Większość powierzchni gminy budują utwory czwartorzędowe, na które składają się gliny zwałowe pochodzenia lodowcowego , osady piaszczyste wykształcone jako piaski akumulacji lodowcowej z głazami, a także piaski i żwiry akumulacji lodowcowej i moreny czołowej, jak i osady akumulacji bagiennej (torfy).

W systemie Archeologicznego Zdjęcia Polski teren gminy znajduje się na 6 obszarach, na których zostały przeprowadzone badania powierzchniowe w latach 1984 -2010 (patrz tabela)

Numer obszaru AZP	Data przeprowadzenia badań	Nazwisko osoby wykonującej badania w systemie AZP
75-69	2010	K. Fronczek
75-68	1984	K. Nowicki A. Nowacka-Sobota
76-69	1988	A. Kruk
76-68	1984	I. Micke
77-68	1984	I. Micke M. Cieślak-Kopyt
77-69	1998	J. Tomala

W obrębie gminy Skaryszew w ramach realizacji powyższego programu prospekcji terenowej Archeologiczne Zdjęcie Polski zewidencjonowano (po weryfikacji) łącznie 111 stanowisk archeologicznych.

Na terenie gminy brak stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także obiektów archeologicznych o tzw. własnej formie krajobrazowej.

Stanowiska archeologiczne na terenie gminy posiadają bardzo szeroko zróżnicowaną chronologię rozciągającą się od epoki paleolitu środkowego (Kobylany, stan.3, kultura prądnicka), paleolitu schyłkowego (Wilczna, stan.1, Modrzejowice Góry, stan.1, Sołtyków, stan.1,) i mezolitu (Skaryszew,stan.4, Sołtyków, stan.3 i 6, Nowy Maków stan.1) poprzez okres neolitu (Sołtyków, stan.3, Skaryszew.stan.12,Grabina, stan.1, Odechowiec, stan.1 i 3), wczesnej epoki brązu (Gębarzew – Nowa Wieś obecnie Gębarzów, stan.4), Magierów, stan.4, Chomętów-Socha, stan.1), epoki żelaza (Kobylany, stan.1, Gębarzew- Nowa Wieś obecnie Gębarzów, stan. 7), okres wpływów rzymskich (Janów, stan.1, Dzierzkówek Nowy, stan.2 kultura.przeworska) , kończąc na epoce wczesnego średniowiecza (Makowiec, stan.3,14, Maków, stan. 1,2,3,4, Kobylany, stan.2) i czasach nowożytnych.

Zestawienie zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych(po weryfikacji) znajduje się w załączniku nr 2. Szczegółowa lokalizacja stanowisk archeologicznych dostępna jest w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków Delegatura Radom.

W chwili obecnej największe zagrożenie dla stanowisk archeologicznych występujących na obszarze gminy Skaryszew stanowi działalność człowieka związana z rolnictwem oraz zabudową siedliskową. Orka wzmacnia działania erozyjne w glebie, co zdecydowanie przyspiesza procesy destrukcyjne w obrębie ewentualnych stanowisk archeologicznych. Kolejnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest działalność detektorystów oraz tzw. „poszukiwaczy skarbów”. Ich proceder wywiera ogromny, negatywny wpływ na obiekty zabytkowe, powodując spustoszenie wśród nawarstwień kulturowych danego stanowiska, jak również pozbawia ewentualnych badaczy zabytków, mogących wyjaśniać np. datowanie stanowiska archeologicznego. Ze względu na powyższe, informacje na temat położenia poszczególnych stanowisk powinny być do wglądu tylko dla pracowników urzędu gminy bądź właścicieli terenu, na którym zlokalizowano stanowisko archeologiczne. Kolejnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych i zalegających tam warstw kulturowych, obiektów archeologicznych oraz wszelkich pozostałości pradziejowej egzystencji człowieka, są wielkie inwestycje liniowe (np. autostrady, drogi, gazociągi itp.).

Przedsięwzięcia takie stanowią zagrożenie dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego ale równocześnie stwarzają szansę na lepsze rozpoznanie, dzięki ratowniczym badaniom archeologicznym, pradziejów danego regionu i niejednokrotnie prowadzą do znacznego podniesienia jego walorów turystycznych dzięki randze dokonanych odkryć. Ważne jest aby wszelkie planowane inwestycje liniowe związane z szerokim zakresem prac ziemnych poprzedzić weryfikacyjnymi archeologicznymi badaniami powierzchniowymi. Konieczność ta jest spowodowana długim czasem jaki minął od przeprowadzenia poprzednich tego typu badań prowadzonych w ramach programu Archeologiczne Zdjęcie Polski. W związku z czym wiele danych dotyczących stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w obrębie gminy Skaryszew mogło ulec zmianie, na skutek działalności człowieka oraz sił natury powodujących ich ciągłe przeobrażenia.

Zgodnie z zapisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Natomiast zgodnie z zapisami art. 7 tejże ustawy formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W dniu 5 czerwca 2010 roku weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw. Przede wszystkim rozszerzyła ona, wymieniony wyżej katalog form ochrony zabytków. Ponadto, do art. 19 tejże ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchomości znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Prowadzi to do zmiany charakteru prawnego gminnej ewidencji zabytków, traktowanej dotychczas wyłącznie jako materiał informacyjno-dokumentacyjny.

Podstawa prawna obligująca do uwzględniania stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków zawarta jest w zapisach ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. W art. 3 pkt. 4 ustawa definiuje zabytek archeologiczny jako: **zabytek nieruchomy**, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem. Natomiast Art. 22 pkt. 5 tejże ustawy głosi iż: W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wszystkie stanowiska archeologiczne dzięki realizacji programu Archeologicznego Zdjęcia Polski znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

6.4 ZABYTKI W ZBIORACH MUZEALNYCH

Na terenie gminy Skarszew nie funkcjonuje placówka muzealna. Zabytki archeologiczne z obszaru gminy, pozyskane w czasie stacjonarnych badań wykopaliskowo-sondażowych, prospekcyj powierzchniowej lub przypadkowych odkryć znajdują się w zbiorach działu archeologii Muzeum im. Jacka Malczewskiego w Radomiu.

6.5. DZIEDZICTWO NIEMATERIALNE

Wśród zabytków materialnych Skarszewa na szczególne podkreślenie zasługują również wartości niematerialne, świadczące o tożsamości regionalnej gminy. Na czołowe miejsce wśród dziedzictwa niematerialnego, kształtującego obyczaje kulturowe miasta i najbliższej okolicy, należy zaliczyć słynne w całej Polsce skarszewskie „wstępy,.. Imprezę handlowo-folklorystyczną o kilkusetletniej tradycji, wywodzącą się z dawnych jarmarków konnych, odbywających się na tym terenie już prawdopodobnie od czasów jagiellońskich.

Innymi wartościami wpływającymi na rozwój sfery kulturowo-obyczajowej jest istnienie na terenie gminy zespołów i kapel folklorystycznych takich jak Chomentowianki.

Do dziedzictwa niematerialnego należy także włączyć ustne podania i legendy. Związane choćby z przywilejem targowym nadanym przez Władysława Jagiełło w podziękę za dostarczenie koni walczącym w bitwie pod Grunwaldem lub z ludowym podaniem o pochodzeniu nazwy miejscowości Odechów wywodzącej się od zatrzymywania się tu dla odpoczynku kupców, przepędzających woły słynnym "szlakiem wołowym".

6.6. MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Na terenie gminy znajdują się zewidencjonowane miejsca pamięci narodowej oraz groby wojenne.

Pomniki

- 1/ Dzierzkówek Stary- upamiętnia Żołnierzy Wyklętych- zlokalizowany na terenie PSP dz. ewid. nr 488
- 2/ Edwardów- upamiętnia miejsce rozstrzelania partyzantów we wsi Edwardów- zlokalizowany przy drodze lokalnej,
- 3/ Makowiec- upamiętnia walki partyzantów pod dowództwem komendanta PPLK Zygmunta Żywockiego „Wujaka”, „Kostura” żołnierzy AK podobwołu Skaryszew „Sabiba”, „Sława” z siedzibą w Makowcu pod dowództwem kpt Franciszka Chojnackiego „Zawieruchy”- zlokalizowany przy drodze krajowej nr 9 Radom Rzeszów – powstał w 2006 r.
- 4/ Odechów- upamiętnia żołnierzy AK- zlokalizowany przy kościele parafialnym- powstał w 1999 r.
- 5/ Podsuliszka- upamiętnia rozstrzelanie 21 mężczyzn we wsi Podsuliszka i Suliszka- zlokalizowany przy drodze asfaltowej wiodącej od strony Modrzejowic do wsi Podsuliszka około 2 km od drogi krajowej Radom –Rzeszów- powstał w 1971 r.
- 6/ Skaryszew- upamiętnia ofiary terroru stalinowskiego i oficerów pomordowanych w Katyniu- zlokalizowany na cmentarzu parafialnym w Skaryszewie- powstał w 1989 r.

7/ Skaryszew- upamiętnia ofiary okupacji hitlerowskiej pomordowanych na terenie Skaryszewa- zlokalizowany przy ulicy Słowackiego obok drogi krajowej nr 9

8/ Skaryszew- upamiętnia żołnierzy Szarych Szeregów i AK poległym na terenie gminy – zlokalizowany przy ulicy Partyzantów 300m od drogi krajowej nr 9 Radom – Rzeszów- powstał w 1999 r.

9/ Skaryszew/Budki Skaryszewskie- upamiętnia żołnierzy KBW płk. A. Wnukowskiego i por. Fatowicza- zlokalizowany na skraju lasu przy drodze krajowej nr 9 Radom -Rzeszów

10/ Stanisławów- upamiętnia pomordowanych mieszkańców gminy przez Niemców i bolszewików w czasie II wojny światowej- zlokalizowany przy drodze lokalnej ze wsi Chomentów Puszczy do Stanisławowa- powstał w 1995 r.

Tablice pamiątkowe

1/ Skaryszew- dedykowana żołnierzom AK 72 pułku piechoty WiN oraz mieszkańcom pomordowanym w latach 1939-1956 w 54 rocznicę bitwy w Odechowie i Niwie- umieszczona na murze kościoła parafialnego- ufundowana w 1993 r.

Groby wojenne:

1/ Huta Skaryszewska- mogiła zbiorowa, ziemna z krzyżem z okresu II wojny światowej- zlokalizowana przy trasie Skaryszew Iłża w lesie

2/ Maków- grób nieznanego żołnierza z września 1939 r. rozstrzelanego przez Niemców (obok kapliczka w formie krzyża z 1981 r.)- zlokalizowany przy drodze Maków- Bogusławice – powstał w 1958 r.

3/ Odechów- grobowiec lastrykowy żołnierzy AK- zlokalizowany na cmentarzu parafialnym w Odechowie- powstał w 1946 r.

4- 6/ Skaryszew- groby oznakowane krzyżem i białymi tabliczkami- zlokalizowane na cmentarzu parafialnym w Skaryszewie, powstały w 1939 r.

6.7. STAN ZACHOWANIA I ZAGOSPODAROWANIA ZABYTEKÓW I RODZAJE ZAGROŻEŃ:

Stan zachowania obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie miasta i gminy Skaryszew jest mocno zróżnicowany bez względu na rodzaj zabytków.

W dobrym stanie jest najcenniejszy zabytek zespół kościoła p.w. św. Jakuba w Skaryszewie. Natomiast prac remontowych wymaga kościół w Odechowie. Obiekty o funkcji kultowej (kapliczki, krzyże, figury) są przeważnie zadbane. Jednakże w dwóch przypadkach niezbędne są pilne interwencje konserwatorskie ze względu na niebezpieczeństwo zniszczenia cennych zabytków: kapliczki XV-wiecznej w Odechowie i figury św. Jana Nepomucena z Parku w Gębarzowie. Figura Świętego pozostaje jako destrukta, przechowywana jest w budynku na terenie parku. W przypadku kapliczki z Odechowa prowadzone są społeczne działania zmierzające do zdobycia środków finansowych na podjęcie prac konserwatorskich. Na pewno działań zabezpieczających i porządkowych jak również prac konserwatorskich wymagają cmentarze parafialne: w Odechowie i Skaryszewie. Chociaż w tym drugim przypadku Parafia p.w. św. Jakuba sfinansowała wiele konserwacji cennych nagrobków. Zagrożenie zniszczeniem dotyczy niestety zabytków techniki: zewidencjonowane młyny na terenie gminy są nieużytkowane i bez znalezienia dla nich nowych funkcji mogą zniknąć z krajobrazu gminy.

Podobnie jest z drewnianymi budynkami mieszkalnymi i gospodarczymi, które są narażone na niewłaściwe działania modernizacyjne (siding, blacha trapezowa, plastikowa stolarka okienna bez podziałów lub rozbiórkowe. Osobną kwestią, bardzo istotną, jest prowadzenie robót budowlanych przez właścicieli budynków przedwojennych na terenie śródmieścia Skaryszewa, stanowiących o charakterze miasta (domy kalenicowe, parterowe, z sienią przejazdową). Głównymi zagrożeniami w tym zakresie jest prowadzenie prac remontowych polegających na ocieplaniu zewnętrznym budynków z likwidacją profilowanych gzymsów wieńczących, wymiana stolarki okiennej na pcv bez podziałów i zamurowywanie otworów sieni przejazdowych. Do tego dochodzą większe prace min. nadbudowanie budynku czy rozbudowa. Roboty budowlane przy zabytkach znajdujących się w GEZ zgodnie z ustawą Prawo budowlane podlegają uzgodnieniu z urzędem konserwatorskim, co w pewnej mierze może spowodować zahamowanie tych niewłaściwych dla zabytków, inwestycji.

W najgorszym stanie zachowania znajduje się zabudowa dworska w Makowie, park/ogród w Chomętowie, kapliczka słupowa (XV/XVIII w.), młyny w Skaryszewie i część zabudowy wiejskiej.

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ. ANALIZA SWOT

Mocne strony:

- położenie Skaryszewa przy ważnym szlaku komunikacyjnym trasa nr 9 (Radom-Starachowice),
- bliskość dużego miasta (Radomia) ok. 12 km
- bogato wyposażony w zabytki ruchome kościół parafialny p.w. św. Jakuba w Skaryszewie
- Odechów- jedno z najstarszych miast (obecnie nie posiada praw miejskich) w regionie Radomskim z kościołem, związane z Janem Długoszem, zachowującym w części architekturę XV w. wraz z detalem architektonicznym.
- liczne kapliczki w krajobrazie gminy,
- W południowo – zachodniej części gminy znajduje się część Obszaru Krajobrazu Chronionego „Iłża – Makowiec” o powierzchni 16,65 km², który odznacza się dużymi walorami przyrodniczymi i krajobrazowymi z cennymi kompleksami leśnymi, swobodnie rozproszonymi zerdzewieniami, doliną rzeki Modrzejowicy.
- Krajobraz kulturowy Skaryszewa, małomiasteczkowy z zachowanym rynkiem, jednolitą niską zabudową kalenicową z dominantą kościoła parafialnego
- coroczna ponadlokalna impreza „Wstępy”,
- zespół dworsko- folwarczny w Makowie.

Słabe strony:

- brak ponadregionalnych terenów przyrodniczych,
- mało skuteczna promocja walorów przyrodniczo-kulturalnych regionu,
- niewystarczające nakłady finansowe na ochronę dziedzictwa kulturowego,
- brak skutecznej ochrony prawnej odnośnie historycznego układu przestrzennego miasta Skaryszew.

Szanse:

- Powiązanie systemowe walorów przyrodniczych południowej części gminy z dziedzictwem kulturowym (przede wszystkim Skaryszew, Odechów, Maków)
- wzrastający ruch turystyczny (przede wszystkim związany z „Wstępami”),
- włączenie w istniejącą sieć szlaków turystycznych nowych tras uwzględniających najcenniejsze zabytki gminy,
- przeciwdziałanie degradacji środowiska przyrodniczego i kulturowego gminy,
- stworzenie zaplecza gastronomiczno -turystycznego,
- inicjowanie lokalnych działań na rzecz opieki nad zabytkami,
- rewitalizacja zespołu dworsko- folwarcznego w Makowie i wykorzystania go do celów rekreacji

Zagrożenia:

- brak środków finansowych własnych na realizację działań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, w tym promowania walorów gminy,
- mała świadomość społeczna problematyki związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- nieskuteczna promocja regionu,
- postępujące niekontrolowane procesy inwestycyjne w obrębie układu historycznego Skaryszewa oraz bardzo zły stan techniczny cennych zabytków (zabudowa folwarczna w Makowie, obiekty techniki, park w Gębarzewie)

8. CELE I KIERUNKI DZIAŁAŃ GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Celem gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Skaryszew jest przede wszystkim zachowanie dziedzictwa kulturowego, podnoszenie jego wartości poprzez działania rewitalizacyjne, remonty i konserwacje oraz stworzenie wizerunku gminy jako przyjaznej mieszkańcom i przyjezdnym. W kwestii zachowania w jak najlepszym stanie istniejących zabytków gmina nie będąc właścicielem większości zabytków powinna się włączyć się w opiekę i ochronę zasobów zabytkowych w sposób pośredni: ułatwiając zdobycie dofinansowania na prace, inicjując wpisy do rejestru zabytków itp.

W gestii gminy jest zachowanie zespołu dworsko- parkowego w Makowie w jak najlepszym stanie i prowadzenie niezbędnych prac, a w przyszłości rewitalizacja całego zespołu. Poza tym ze względu na dużą liczbę kapliczek przydrożnych dzięki inicjowaniu opieki nad tymi obiektami gmina może wpływać na rozwój świadomości i tożsamości lokalnej w kontekście kulturowym, religijnym i historycznym. Może również tworzyć przestrzeń do wskazywania wartości jakie niosą ze sobą zabytki i lokalne tradycje (np. izba muzealna.)

Zadania priorytetowe:

1/ Rewitalizacja obszaru historycznego jakim jest układ przestrzenny i dawna zabudowa Skaryszewa.

- objęcie ochroną konserwatorską śródmieścia Skaryszewa (wykonanie karty ewidencyjnej i włączenie układu przestrzennego do gminnej ewidencji zabytków)
- włączenie zagadnienia ochrony historycznego układu przestrzennego miasta Skaryszew do dokumentów planistycznych zagospodarowania przestrzennego,
- opracowanie zasad odnośnie rozbudowy, remontów, modernizacji historycznej zabudowy miasta Skaryszew i udostępnienie ich właścicielom zabytków gminnych

2/ Ochrona i zachowanie zabytków nieruchomych i ruchomych:

- rewaloryzacja zespołu dworsko- folwarcznego w Makowie z zabezpieczeniem i odbudową budynków wpisanych do rejestru zabytków,
- ochrona zagrożonych obiektów techniki (młyny),
- Ochrona i zachowanie zabytków ruchomych, znajdujących się na wyposażeniu kościołów zabytkowych w Odechowie i Skaryszewie.
- kontynuowanie prac konserwatorskich przy zabytkowych nagrobkach na cmentarzu parafialnym w Skaryszewie,
- wpis do rejestru zabytków cmentarza rzymsko- katolickiego w Skaryszewie wraz z najcenniejszymi nagrobkami,
- rozpoczęcie prac konserwatorskich przy nagrobkach na cmentarzu parafialnym w Odechowie,
- inwentaryzacja tzw. małej architektury (kapliczek i krzyży przydrożnych),

- przeprowadzenie prac konserwatorskich przy ceglanej kapliczce (XV/XVIII w.) w Odechowie,
- realizacja przeglądu kapliczek i krzyży przydrożnych z udziałem przedstawicieli sołectw i radnych.

3/ Kształtowanie tożsamości lokalnej i promocja gminy.

- utworzenie folderu informującego o zabytkach małej architektury na obszarze gminy
- oznakowanie obiektów zabytkowych i określenie zasad ich udostępniania,
- nawiązanie współpracy z innymi gminami w celu wspólnej promocji walorów przyrodniczo- kulturowych,
- wytyczenie i oznakowanie trasy turystycznej informującej o przeszłości gminy i jej zabytkach (tablice, mapy, plansze),
- wprowadzenie dodatkowego oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych w celu ułatwienia dojazdu do zabytków,
- inicjowanie powstania społecznej opieki nad zabytkami (organizacje społecznych działających na rzecz kultury i opieki nad zabytkami oraz społeczni opiekunowie zabytków),
- wykorzystanie imprez kulturalnych i „Wstępów” do informowania mieszkańców gminy i przyjezdnych o zasobach zabytkowych gminy,
- wypromowanie Odechowa jako jednej z najstarszych miejscowości regionu i miejsca wartego odwiedzenia pod względem posiadanych obiektów zabytkowych
- utworzenie lokalnego muzeum lub izby muzealnej, które gromadziłoby i eksponowałoby zabytki związane z historią miasta i gminy Skaryszew, a także realizowałoby rozmaite projekty służące edukacji regionalnej.

4/ Współpraca władz samorządowych z urzędem konserwatorskim.

- dokonywanie wspólnych przeglądów obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków,
- informowanie mieszkańców, właścicieli zabytków gminnych o wymogach konserwatorskich i konieczności uzyskania pozwolenia na budowę w odniesieniu do prac wymagających takiego pozwolenia, w Starostwie Powiatowym w Radomiu w uzgodnieniu z urzędem konserwatorskim,
- informowanie urzędu konserwatorskich o zagrożeniach dotyczących zabytków gminnych.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd Miasta i Gminy Skaryszew. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez szereg działań władz gminy jak również jednostek podległych i współpracujących zmierzających do osiągnięcia określonych w przedmiotowym dokumencie celów. Program jest skierowany przede wszystkim do społeczności lokalnej dzięki akceptacji i współpracy której realizacja programowych celów będzie mogła mieć szanse powodzenia i w konsekwencji ma jej przynieść wymierne korzyści.

W celu realizacji niniejszego programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Skaryszew wykorzystane zostaną następujące kategorie instrumentów: instrumenty prawne, instrumenty finansowe, instrumenty społeczne, instrumenty koordynacji instrumenty kontrolne.

- Instrumenty prawne

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami
2. dokumenty wydawane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków
3. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
4. programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego
5. uchwały rady gminy
6. wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy

- Instrumenty finansowe

1. dotacje
2. subwencje
3. dofinansowania
4. zachęty finansowe
5. programy operacyjne uwzględniające finansowanie z funduszy UE
6. współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków i opieką nad zabytkami

- Instrumenty społeczne

1. edukacja z zakresu dziedzictwa kulturowego
2. informacja

3. współdziałanie z organizacjami społecznymi
4. współpraca z sąsiadującymi samorządami dla tworzenia wspólnej subregionalnej polityki

- Instrumenty koordynacji

1. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy
2. programy rozwoju infrastruktury miejskiej (w tym komunikacyjnej)
3. programy ochrony środowiska
4. programy prac konserwatorskich
5. studia i analizy, koncepcje
6. plany rewitalizacji
7. umowy i porozumienia
8. kontrakty
9. współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi
10. współpraca z diecezją radomską w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami

- Instrumenty kontrolne

1. aktualizacja bazy danych dotyczących stanów zachowania obiektów zabytkowych (w ramach ewidencji zabytków)
2. monitoring stanu dziedzictwa kulturowego
3. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Burmistrz Miasta i Gminy ma obowiązek sporządzania co dwa lata sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami. Sprawozdanie to ma być przedstawione Radzie Miasta i Gminy.

W celu dokonania oceny Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Stara Skaryszew niezbędne jest prowadzenie monitoringu działań podejmowanych dla realizacji poszczególnych celów określonych w tym programie.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich robót budowlanych. Jednocześnie wskazuje na możliwość pozyskania środków zewnętrznych w formie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac prowadzonych przy zabytkach.

Główne źródła dofinansowania projektów związanych z pracami przy zabytkach, oraz projektów pośrednio związanych z ochroną dziedzictwa to:

- Środki finansowe z budżetu państwa, „Kultura i Ochrona Dziedzictwa Narodowego”, przyznawane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach programów ministerialnych;
- Środki z Funduszy Europejskich, dystrybuowane na poziomie krajowym;
- Środki z Regionalnych Programów Operacyjnych, dystrybuowane na poziomie województw;
- Środki z Europejskich programów specjalnych, współpracy transgranicznej
- Środki wojewódzkie, przyznawane przez marszałków województw.

Informacje na temat zasad i kryteriów dotyczących możliwości pozyskania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami znajdują się na następujących stronach internetowych

- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Promesa Ministra Kultury”
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura kultury”
www.mkidn.gov.pl
- Informacje dotyczące programów operacyjnych „Regionalne programy operacyjne”
www.interreg.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Kapitał ludzki” www.mrr.gov.pl
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Infrastruktura i środowisko”
- Informacje dotyczące programu operacyjnego „Fundusz dla organizacji pozarządowych” www.funduszngo.pl

- Informacje dotyczące możliwości finansowania przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

www.partnerstwopublicznoprywatne.info/ustawa_ppp.php

- Informacje dotyczące możliwości pozyskania środków finansowych z funduszu sejmiku wojewódzkiego www.mazowia.pl

OPRACOWANIA

Dokumenty:

1/ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. Nr 162, p. 1568 z dnia 17.09.2003 r, ze zmianami)*

2/ *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)*

3/ *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.)*

4/ *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013*

5/ *Strategia rozwoju województwa mazowieckiego do roku 2020.*

6/ *Regionalny program operacyjny województwa mazowieckiego na lata 2007- 2013.*

7/ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego*

8/ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami na lata 2012-2015*

9/ *Strategia zrównoważonego rozwoju powiatu radomskiego do 2020 r.*

10/ *Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Radomskiego 2007-2013.*

11/ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Skaryszew, 1999/2000 r.*

12/ *Strategia Zrównoważonego Rozwoju Miasta i Gminy Skaryszew do 2020 r.*

13/ *Plan Odnowy Miejscowości Odechów na lata 2010- 2017*

14/ *Plan Odnowy Miejscowości Gębarzów na lata 2012- 2017*

Literatura:

Gierała Z. – Baśnie, legendy ziemi radomskiej, Warszawa 1999
Katalog Zabytków Sztuki w Polsce T.3, województwo kieleckie, Warszawa 1961
Kondracki J. – Geografia regionalna Polski, Warszawa 2001
Radomskie – alfabet wykopalisk, Radom 1994
Rosiński S. - Skaryszewskie wstępy, Skaryszew 2008
Skaryszew - dzieje, ludzie, jarmarki końskie, Sycyna 2006
Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa
Wiśniewski J. – Dekanat Radomski , Kielce 2000

Strony internetowe:

www.skaryszew.pl

www.parafiaskaryszew.pl

www.dwory.cap.pl (Gębarzów)

www.msib.pl (Maków)

www.fodz.pl (kirkut w Skaryszewie)

**Dokumentacja ewidencyjna i techniczna poszczególnych zabytków
znajdujących się na terenie miasta i gminy Skaryszew znajduje się w Archiwum
Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie Delegatura
w Radomiu**

ZAŁĄCZNIK NR 1**WYKAZ ZWERYFIKOWANEJ GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW MIASTA****I GMINY SKARYSZEW**

Numer karty ewidencji zabytku	Miejscowość	Obiekt, Czas powstania	Nr działki
GEZ - 001	Anielin	Krzyż murowany z 1952 r.	
GEZ - 010	Anielin nr 13	Spichlerz drewniany z 2 ćw. XX w.	
GEZ - 011	Anielin nr 13	Obora murowana z 2 ćw. XX w.	
GEZ – 026	Bujak	Krzyż przydrożny murowany z 1861 r.	
GEZ – 034	Bujak nr 61	Stodoła drewniana z 2 ćw. XX w.	
GEZ – 040	Bujak nr 31	Dom mieszkalny dREW. – murowany z 2 ćw. XX w .	
GEZ – 043	Bujak nr 21	Dom mieszkalny drewniany z 2 ćw. XX w	
GEZ - 047	Chomentów Puszc	Kapliczka przydrożna murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ - 048	Chomentów Puszc nr 11	Kapliczka przydrożna murowana 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 057	Dzierzków Nowy	Kapliczka przydrożna murowana z 1889 r.	
GEZ – 058	Dzierzków Stary	Kapliczka przydrożna murowana 1918 r.	
GEZ - 063	Dzierzków Stary nr 64	Dom mieszkalny z 1 ćw. XX w.	
GEZ – 069	Gębarzów	Kapliczka murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 072	Gębarzów	Park z XIX/XX w.	
GEZ - 074	Gębarzów	Magazyn murowany z 1 ćw. XX w.	
GEZ - 078	Gębarzów PGR	Zabudowania podworskie murowane z XIX/XX w.	
GEZ – 080	Gębarzów PGR nr 170	Dom mieszkalny drewniany z końca XIX w.	
GEZ – 081	Grabina	Kapliczka przydrożna murowana z 1898 r.	
GEZ – 090	Huta Skaryszewska	Kapliczka przydrożna murowana z 1939 r.	
GEZ – 095	Janów	Kapliczka przydrożna murowana z 1936 r.	
GEZ – 102	Kobylany	Kapliczka przydrożna , żeliwna z 1864 r.	
GEZ – 107	Kobylany nr 104	Dom mieszkalny drewniany z 1938 r.	
GEZ – 134	Maków	Kapliczka kamienna z 1946 r.	
GEZ – 135	Maków	Krzyż przydrożny kamienno – metalowy z 1923 r.	
GEZ – 136	Maków	Kapliczka murowana z 1 poł. XIX w.	

GEZ – 137	Maków	Dwór murowany z 3 ćw. XIX w.	
GEZ – 138	Maków	Lamus dworski 1 poł. XIX w.	
GEZ – 140	Maków	Spichlerz dworski mur. XVIII/XIX w.	
GEZ – 141	Maków	Obora dworska murowana 2 poł. XIX w.	
GEZ – 142	Maków	Gorzelnia dworska murowana 2 poł. XIX w.	
GEZ – 144	Maków	Park dworski XVIII/XIX w.	
GEZ – 145	Maków nr 22	Kapliczka murowana I ćw. XX w.	
GEZ – 150	Miasteczko	Krzyż przydrożny murowany z 1907 r.	
GEZ – 158	Modrzejowice	Kapliczka drewniana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 159	Modrzejowice	Krzyż przydrożny drewniany z 1941 r.	
GEZ – 160	Modrzejowice	Krzyż przydrożny murowany z 1899 r.	
GEZ – 162	Modrzejowice	Kapliczka murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 171	Modrzejowice nr 127	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 173	Modrzejowice nr 121	Oborostajnia murowana pocz. XX w.	
GEZ – 181	Modrzejowice nr 93	Oborostajnia murowana z około 1925 r.	
GEZ – 182	Modrzejowice nr 23	Spichlerz drewniany z ok. 1925 r.	
GEZ – 183	Modrzejowice nr 89	Oborostajnia murowana z około 1930 r.	
GEZ – 184	Modrzejowice nr 89	Spichlerz drewniany z ok. 1932 r.	
GEZ – 185	Modrzejowice nr 87	Dom mieszkalny drewniany z około 1935 r.	
GEZ – 186	Modrzejowice nr 85	Dom mieszkalny drewniany z około 1930 r.	
GEZ – 187	Modrzejowice nr 85	Spichlerz drewniany z ok. 1917 r.	
GEZ – 188	Modrzejowice nr 85	Stodoła drewniana z około 1935 r.	
GEZ – 194	Modrzejowice nr 35	Dom mieszkalny drewniany z około 1928 r.	
GEZ – 197	Modrzejowice nr 35	Spichlerz drewniany dwukomorowy 1934 r.	
GEZ – 201	Modrzejowice nr 51	Stodoła drewniana z 2 przybudówkami, poł. XX w.	
GEZ – 210	Modrzejowice nr 37	Obora murowana z 1935 r.	
GEZ – 214	Modrzejowice nr 49	Dom mieszkalny drewniany z około 1935 r.	
GEZ – 216	Modrzejowice nr 23	Dom mieszkalny drewniany z około 1932 r.	
GEZ - 221	Niwa Odechowska nr 7A	Dom mieszkalny drewniany z 1 ćw. XX w.	
GEZ – 226	Odechów	Kościół murowany z 1459-1460	
GEZ – 229	Odechów	Krzyż przed kościołem murowany z 1906 r.	
GEZ – 235	Skaryszew, ul. Słowackiego	Młyn murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 241	Podsuliszka nr 100	Dom mieszkalny drewniany z ok. 1930 r.	
GEZ - 242	Skaryszew, ul. Mickiewicza 1	Plebania murowana z 1 ćw. XX w.	

GEZ – 243	Skaryszew, ul. Partyzantów	Kaplica na cmentarzu murowana z 1855 r.	
GEZ – 244	Skaryszew, ul. Mickiewicza 1	Nagrobek z 1853 r. przy kościele parafialnym p.w. św. Jakuba	
GEZ – 246	Skaryszew, ul. Żeromskiego 53	Młyn elektryczny murowany (1930-1932)	
GEZ – 255	Skaryszew, ul. Rynek nr 7	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 256	Skaryszew, ul. Rynek nr 9	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 257	Skaryszew, ul. Rynek nr 13	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 259	Skaryszew, ul. Rynek nr 15	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 260	Skaryszew, ul. Rynek nr 16	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 263	Skaryszew, ul. Rynek nr 23	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 264	Skaryszew, ul. Rynek nr 24	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 265	Skaryszew, ul. Rynek nr 25	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 266	Skaryszew, ul. Rynek nr 26	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 267	Skaryszew, ul. Rynek nr 27	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 268	Skaryszew, Rynek nr 28	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 269	Skaryszew, ul. Rynek nr 30	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 271	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 4	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 272	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 5	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	

GEZ – 274	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 8	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 275	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 9	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 276	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 11	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 277	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 12	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 281	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 17	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 282	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 20	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 283	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 28	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 285	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 33	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 291	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 42	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 292	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 44	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 293	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 46	Dom mieszkalny murowany z 1925 r.	
GEZ – 295	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 49	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 299	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 62	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	

GEZ – 300	Skaryszew, ul. Kardynała S. Wyszyńskiego nr 64	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 305	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 9	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 306	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 10	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 307	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 11	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 308	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 13	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 309	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 14	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 311	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 16	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 312	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 17	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 314	Skaryszew, ul. Mickiewicza nr 26	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 315	Skaryszew, ul. Partyzantów	Krzyż murowany z 1937 r.	
GEZ – 317	Skaryszew, ul. Partyzantów nr 2	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ - 320	Skaryszew, ul. Partyzantów nr 8	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 321	Skaryszew, ul. Partyzantów nr 14	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 324	Skaryszew, ul. Targowa nr 1	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 326	Skaryszew, ul. Targowa nr 8	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XIX w.	
GEZ – 330	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 5	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 331	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 6	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 333	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 8	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 334	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 10	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	

GEZ – 336	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 19	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 337	Skaryszew, ul. Sienkiewicza nr 21	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 341	Skaryszew, ul. Słowackiego	Krzyż murowany 1907 r.	
GEZ – 345	Skaryszew, ul. Żeromskiego	Krzyż murowany z 1938 r.	
GEZ – 347	Skaryszew, ul. Żeromskiego 5	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 349	Skaryszew, ul. Żeromskiego 14	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 351	Skaryszew, ul. Żeromskiego 16	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XIX w.	
GEZ – 352	Skaryszew, ul. Żeromskiego 17	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 353	Skaryszew, ul. Żeromskiego 23	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 356	Skaryszew, ul. Żeromskiego 41	Dom mieszkalny murowany.	
GEZ – 357	Skaryszew, ul. Żeromskiego 47	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 360	Skaryszew, ul. Żeromskiego 51	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 361	Skaryszew, ul. Żeromskiego 55	Dom mieszkalny murowany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 368	Tomaszów	Krzyż przydrożny , drewniany 4 ćw. XIX w.	
GEZ – 373	Tomaszów nr 6	Kapliczka murowana z 1884 r.	
GEZ – 374	Tomaszów nr 7	Dom mieszkalny drewniany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 375	Tomaszów nr 29	Dom mieszkalny murowany 1 ćw. XX w.	
GEZ – 378	Tomaszów nr 12 a	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 381	Tomaszów nr 45	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 384	Tomaszów nr 55	Obora murowana kamień 1 ćw. XX w.	
GEZ – 385	Tomaszów nr 62	Obora murowana 2 ćw. XX w.	
GEZ – 389	Tomaszów nr 63	Suszarnia murowana z kamienia 2 ćw. XX w.	
GEZ – 399	Wilczna nr 1	Dom mieszkalny drewniany z ok. 1927 r.	
GEZ – 400	Wilczna nr 2	Dom mieszkalny drewniany z ok. 1928 r.	
GEZ – 402	Wilczna nr 14	Kapliczka murowana z 1939 r.	

GEZ – 403	Wilczna nr 19	Dom mieszkalny drewniany XIX/ XX w.	
GEZ – 405	Wilczna nr 26	Kapliczka murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 406	Wólka Twarogowa	Kapliczka przydrożna murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 411	Wólka Twarogowa nr 20	Kapliczka murowana 1 ćw. XX w.	
GEZ – 416	Wólka Twarogowa	Krzyż – Figura z 1934 r.	
GEZ – 417	Zalesie	Kapliczka przydrożna murowana z 1911 r.	
GEZ – 419	Zalesie nr 96	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 424	Zalesie nr 41	Oborostajnia murowana z 1934 r.	
GEZ – 426	Zalesie nr 46	Dom mieszkalny drewniany 2 ćw. XX w.	
GEZ – 429	Zalesie	Krzyż przydrożny drewniany z 1850 r.	
GEZ – 430	Skaryszew	Cmentarz rzymsko- katolicki, XIX w.	
GEZ – 431	Odechów	Cmentarz rzymsko- katolicki, XIX w.	
GEZ – 432	Skaryszew	Kirkut, XIX w.	
GEZ – 433	Chomętów	Ogród- park, XVIII- XIX w.	
GEZ – 435	Skaryszew	Ogrodzenie z bramkami w zespole kościoła parafialnego p.w. św. Jakuba, XVIII w.	
GEZ – 436	Odechów	Kapliczka słupowa (XV/XVIII w.)?	

ZAŁĄCZNIK NR 2

Stanowiska archeologiczne zlokalizowane w obrębie Miasta i Gminy Skaryszew

L.p.	Miejscowość	Numer stanowiska w obrębie miejscowości	Obszar AZP i numer stanowiska archeologicznego w obrębie obszaru	Funkcja	Chronologia
1.	Bujak Nowy	1	AZP 77-69/4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu kultura iwieńska(WEB) okres nowożytny
2.	Bujak Nowy	2	AZP 77-69/5	śląd osadnictwa	wczesna epoka brązu
3.	Bujak Nowy	3	AZP 77-69/6	obozowisko	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
4.	Bujak Nowy	4	AZP 77-69/7	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
5.	Bogusławice	1	AZP 75-69/1	śląd osadnictwa	okres nowożytny (XVII w.)
6.	Bogusławice	2	AZP 75-69/2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres późnośredniow. okres nowożytny
7.	Bogusławice	3	AZP 75-69/3	śląd osadnictwa	okres nowożytny (XVII w.)
8.	Chomentów-Puszcz	1	AZP 76-69/14	śląd osadnictwa	kultura ceramiki sznurowej (neolit)
9.	Chomentów-Socha	1	AZP 76-69/12	osada	kultura trzciniecka (epoka brązu)
10.	Chomentów Szczygieł	1	AZP 77-68/18	śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu

11.	Chomentów Szczygieł	2	AZP 77-68/19	śląd osadnictwa	epoka mezolitu
12.	Dąbrówka Makowska (obecnie) Nowy Maków	1	AZP 75-68/57	śląd osadnictwa obozowisko	epoka mezolitu wczesna epoka brązu kultura pucharów lejkowatych (neolit)
13.	Dąbrówka Makowska (obecnie) Nowy Maków	2	AZP 75-68/58	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia epoka brązu
14.	Dzierzkówek Nowy	1	AZP 77-69/10	obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia (neolit) epoka brązu - wczesna epoka żelaza
15.	Dzierzkówek Nowy	2	AZP 77-69/11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	epoka kamienia – wczesna epoka brązu kultura łużycka (V okres epoki brązu) kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)
16.	Dzierzkówek Nowy	3	AZP 77-69/22	śląd osadnictwa	epoka kamienia - wczesna epoka brązu
17.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	1	AZP 76-69/17	śląd osadnictwa	epoka kamienia
18.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	2	AZP 76-69/18	śląd osadnictwa	epoka mezolitu wczesna epoka brązu
19.	Gębarzew Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	3	AZP 76-69/19	śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu
20.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	4	AZP 76-69/20	osada	kultura trzcieniecka (epoka brązu)

21.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	5	AZP 76-69/21	śląd osadnictwa	epoka kamienia
22.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	6	AZP 76-69/22	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia starożytność
23.	Gębarzew - Nowa Wieś (obecnie) Gębarzów	7	AZP 76-69/23	osada	kultura grobów kloszowych (epoka żelaza)
24.	Grabina	1	AZP 76-69/15	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych (neolit) młodsza epoka kamienia okres wczesnego średniowiecza
25.	Huta Skaryszewska	1	AZP 77-69/12	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)
26.	Huta Skaryszewska	2	AZP 77-69/13	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych (neolit) kultura łużycka (epoka brązu, wczesna epoka żelaza) okres wczesn. średniowiecza okres nowożytny
27.	Huta Skaryszewska	3	AZP 77-69/14	osada śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych (neolit) kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)
28.	Huta Skaryszewska	4	AZP 77-69/15	śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu

29.	Janów	1	AZP 76-69/13	osada	Kultura trzciniecka (epoka brązu)
30.	Kazimierówka	1	AZP 75-69/8	śląd osadnictwa	okres nowożytny (XVII w.)
31.	Kłonowiec - Koracz	1	AZP 76-69/9	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza (XII – XIII w.) okres nowożytny
32.	Kobylany	1	AZP 76-69/2	osada	kultura łużycka (Halsztad D)
33.	Kobylany	2	AZP 76-69/3	cmentarzysko	okres wczesnego średniowiecza
34.	Kobylany	3	AZP 76-69/4	znalezisko luźne	kultura prądnicka (paleolit środkowy)
35.	Magierów	1	AZP 76-68/24	znalezisko luźne	kultura ceramiki sznurowej (neolit)
36.	Magierów	2	AZP 76-68/25	śląd osadnictwa	kultura ceramiki sznurowej (neolit)
37.	Magierów	3	AZP 76-68/26	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza
38.	Magierów	4	AZP 76-68/27	osada śląd osadnictwa osada	epoka kamienia (neolit) epoka brązu kultura trzciniecka (epoka brązu)
39.	Magierów	5	AZP 76-68/26	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza
40.	Makowiec	1	AZP 75-68/10	osada	okres wczesnego średniowiecza
41.	Makowiec	2	AZP 75-68/11	obozowisko	epoka kamienia
42.	Makowiec	3	AZP 75-68/12	osada	okres wczesnego średniowiecza
43.	Makowiec	4	AZP 75-68/13	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
44.	Makowiec	5	AZP 75-68/14	śląd osadnictwa	późne średniowiecze
45.	Makowiec	6	AZP 75-68/15	osada	okres średniowieczny

46.	Makowiec	7	AZP 75-68/16	śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu
47.	Makowiec	8	AZP 75-68/17	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
48.	Makowiec	9	AZP 75-68/18	osada	okres nowożytny
49.	Makowiec	10	AZP 75-68/19	osada	okres średniowieczny
50.	Makowiec	11	AZP 75-68/20	osada	okres średniowieczny okres nowożytny
51.	Makowiec	12	AZP 75-68/21	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
52.	Makowiec	13	AZP 75-68/22	śląd osadnictwa/ obozowisko śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia okres średniowieczny okres nowożytny
53.	Makowiec	14	AZP 75-68/23	osada	okres wczesno średniowieczny (XI-XII w.) okres nowożytny
54.	Makowiec	15	AZP 75-68/24	śląd osadnictwa/ obozowisko śląd osadnictwa	epoka kamienia epoka brązu
55.	Makowiec	16	AZP 75-68/25	osada	okres późnego średniowiecza (XV-XVI w.)
56.	Makowiec	17	AZP 75-68/26	osada	okres średniowieczny (XIII-XV w.)
57.	Makowiec Dzielnice (obecnie Makowiec)	1	AZP 75-68/52	śląd osadnictwa	okres średniowieczny okres nowożytny
58.	Makowiec Dzielnice (obecnie Makowiec)	2	AZP 75-68/53	śląd osadnictwa	epoka mezolitu wczesna epoka brązu
59.	Makowiec Dzielnice (obecnie Makowiec)	3	AZP 75-68/54	śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu
60.	Makowiec Kolonja (obecnie Makowiec)	1	AZP 75-68/73	śląd osadnictwa	okres średniowieczny

61.	Makowiec Kolonia (obecnie Makowiec)	2	AZP 75-68/74	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	paleolit schyłkowy epoka neolitu epoka brązu
62.	Makowiec Kolonia (obecnie Makowiec)	3	AZP 75-68/75	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
63.	Maków	2	AZP 75-68/7	osada	okres średniowieczny okres nowożytny
64.	Maków	3	AZP 75-68/8	osada	okres wczesno średniowieczny
65.	Maków	4	AZP 75-68/9	osada	okres wczesno średniowieczny
66.	Maków	5	AZP 75-68/28	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza okres nowożytny
67.	Maków	6	AZP 75-68/29	śląd osadnictwa	epoka kamienia (neolit)
68.	Maków	7	AZP 75-68/30	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza okres nowożytny
69.	Maków	8	AZP 75-68/31	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza okres nowożytny
70.	Maków	9	AZP 75-68/32	śląd osadnictwa	okres średniowiecza okres nowożytny
71.	Maków	10	AZP 75-68/33	śląd osadnictwa	okres średniowieczny
72.	Modrzejowice	1	AZP 77-69/1	znalezisko łuźne	kultura grobów kłoszowych (wczesna epoka żelaza)
73.	Modrzejowice	2	AZP 77-69/2	znalezisko łuźne	kultura przeworska (starszy okres rzymski)
74.	Modrzejowice	3	AZP 77-69/3	znalezisko łuźne/skarb	kultura grobów kłoszowych (wczesna epoka żelaza) kultura przeworska
75.	Modrzejowice Kąty	1	77-69/8	śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu
76.	Modrzejowice Kolonia	1	77-68/22	śląd osadnictwa	starożytność

78.	Nowy Maków	1	75-68/55	śląd osadnictwa	epoka mezolitu kultura trzciniecka (wczesna epoka brązu)
79.	Nowy Maków	2	75-68/56	śląd osadnictwa	epoka kamienia paleolit schyłkowy
80.	Odechów	1	76-69/7	osada	okres wczesnego średniowiecza XI/XII-XIII w.
81.	Odechowiec	1	76-69/10	osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	kultura pucharów lejkowatych (neolit) Neolit Starożytność okres średniowieczny
82.	Odechowiec	2	76-69/11	śląd osadnictwa	Neolit
83.	Odechowiec	3	76-69/13	osada śląd osadnictwa cmentarzysko osada	kultura pucharów lejkowatych (neolit) kultura trzciniecka (wczesna epoka brązu) kultura łużycka okres wczesn. średniowiecza (XI-XIII w.)
84.	Skaryszew	1	76-69/1	śląd osadnictwa	okres nowożytny
85.	Skaryszew	2	76-69/2	śląd osadnictwa	okres nowożytny
86.	Skaryszew	3	76-69/3	śląd osadnictwa	okres nowożytny
87.	Skaryszew	4	76-69/4	śląd osadnictwa	okres mezolitu
88.	Skaryszew	5	76-69/5	śląd osadnictwa	okres nowożytny
89.	Skaryszew	6	76-69/6	śląd osadnictwa	okres nowożytny
91.	Skaryszew	7	76-69/7	śląd osadnictwa	okres nowożytny
92.	Skaryszew	8	76-69/8	osada	okres nowożytny
93.	Skaryszew	9	76-69/9	osada	okres nowożytny
94.	Skaryszew	10	76-69/10	osada	okres późnego średniowiecza

95.	Skaryszew	11	76-69/11	śląd osadnictwa	okres nowożytny
96.	Skaryszew	12	76-69/15	osada	okres wczesnego średniowiecza
97.	Skaryszew	13	76-69/5	osada	XV-XIX w.
98.	Skaryszew	14	76-69/6	śląd osadnictwa osada	kultura łużycka epoka brązu okres wczesnego średniowiecza XI/XII-XIII w.
99.	Skaryszew	15	76-69/8	śląd osadnictwa	epoka mezolitu epoka brązu
101.	Sołtyków	1	75-68/59	śląd osadnictwa	okres paleolitu schyłkowego
102.	Sołtyków	2	75-68/60	śląd osadnictwa	epoka mezolitu wczesna epoka brązu
103.	Sołtyków	3	75-68/61	śląd osadnictwa osada	epoka mezolitu wczesn.ep.brązu kultura pucharów lejowatych
104.	Sołtyków	4	75-68/62	śląd osadnictwa	okres wczesnego średniowiecza
105.	Sołtyków	5	75-68/63	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu okres nowożytny
106.	Sołtyków	6	75-68/64	śląd osadnictwa osada	okres mezolitu wczesna epoka brązu kultura pucharów lejowatych (neolit)
107.	Wilczna	1	77-68/20	śląd osadnictwa	okres paleolitu schyłkowego
108.	Wincentów	1	75-68/14	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza
109.	Wólka Twarogowa	1	77-69/19	śląd osadnictwa	okres późnego średniowiecza

110.	Wólka Twarogowa	2	77-69/21	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu kultura przeworska (okres wpływów rzymskich)
111.	Zalesie	1	77-69/9	śląd osadnictwa	epoka kamienia wczesna epoka brązu

